బాలానంద

కాశీరామేశ్వర మజిలీలకథలు

నాగశ్రీ

నవరత్న బుక్ సెంటర్
పలూరు రోడ్ .... విజయవాడ - 2

విషయ సూచిక

శ్రీ కాళహస్తి క్షేత్ర మజిలి
తిరుపతి క్షేత్ర మజిలి
కాంచీపుర క్షేత్ర మజిలి
ధర్మపాల చరిత్రము
పక్షి తీర్థం క్షేత్ర మజిలి
చిదంబర క్షేత్ర మజిలి
చియ్యాళి క్షేత్ర మజిలి
రాజమన్నారు క్షేత్ర మజిలి
కమలాలయ క్షేత్ర మజిలి
కుంభకోణం క్షేత్ర మజిలి
శ్రీరంగ క్షేత్ర మజిలి
రామేశ్వర క్షేత్ర మజిలి
ధర్మపుష్కరిణీ ప్రభావము
గంధమాధవ పర్వతము
సీతా సరోవర తీర్థము
రామకుండ ప్రభావము
లక్ష్మణకుండ ప్రభావము
హనుమత్కుండ ప్రభావము
యాత్రా పరిసమాప్తము

కాశీ రామేశ్వర మజిలీ కథలు

సదానంద యోగి

మన భారతదేశం మొదటినుండి ఉత్తరభారతమని, దక్షిణ భారతమని చెప్ప బడుతూంది. రెండు దేశాలలోనూ పుణ్యనదులు పుణ్యక్షేత్రములు కూడ లెక్కకు మించియున్నవి. ఉత్తర భారతదేశంలో కాశీ విశాలాక్షి సమేత విశ్వనాథస్వామి వున్నాడు-దక్షిణ భారతదేశంలో శ్రీరామునిచే ప్రతిష్ఠ చేయబడిన రామలింగేశ్వర స్వామి వున్నాడు. కాశీరామేశ్వరముల పేరులు వినని వారుండరు.

పూర్వకాలములో మునులు మహాభక్తులు వారివారి పరివారాలను వెంటబెట్టు కొని కాశీనుండి రామేశ్వరానికి- రామేశ్వరంనుండి కాశీకి ప్రయాణాలు చేసేవారు. వానిని కాశీరామేశ్వర యాత్రలంటారు. ఒకదానికొకటి యెంతో దూరం కనుక దారిలో యాత్రికులు మజిలీ చేసేవారు. వానిని గురించి మనమిప్పుడు "కాశీరామేశ్వర మజిలీల కథ"లని చెప్పుకుంటున్నాం.

చాలాకాలం క్రితంగా కాశీనగరంలో సదానందయోగి యనే మునీశ్వరు డున్నాడు. ఆయన దేశమంతటా తిరిగి యెక్కడెక్కడనున్న దేవతలు క్షేత్రాలు- వారి పుట్టు పూర్వోత్తరాల నన్నిటిని ఆకళింపు జేసికొనిన మహాదిట్ట. వానికి సంసార బంధాలుకాని, తాపత్రయాలుగాని యేమీలేవు. ఇంకొకరాయన మీద ఉమ్మివేసినా

తుడుచుకొని తొలగి పోతాడేకాని వారివంక సరిగ చూడనైన చూడడు. ఎపుడు చూచినా వానిలో యేదో ఆనందం నిండుతనాలే కనిపిస్తాయి. కానీ చీకు చింత లుండవు. అందుకనే ఆయన నందఱు సదానందయోగి అని అంటూంటారు.

సదానంద శిష్యులుగూడ వున్నారు. వారందరిలోను చిదానందయోగి మొదటివాడు. ఆ గురుశిష్యుల న్యాయం చెప్పుకోతగ్గది. ఒకానొన సమయంలో సదానందయోగి తన ప్రియశిష్యుని పిలిచి "నాయనా! చిదానందా! నాకు కాశీరామే శ్వర యాత్ర చేయు తలంపు కలిగింది. నీవు నీ సహాధ్యాయులు నా వెంట బయలు దేరండి. మీకు నేను కాశీనుండి రామేశ్వరంవరకు దారిలోనున్న ప్రధాన నగరములు క్షేత్రములు, నదులు, తీర్థములు, వనములు మొదలైన వానిని చూపుతూ, వానివాని పురాణ వైభవ మహాత్మ్యములను గూడ చేతనైనంతదనుక చెప్పగల"నన్నాడు.

ఆ మాటలకు మహాభాగ్యమని నమస్కరించిన చిదానందుడు తోడిశిష్యుల నందరను పిలిచి కూర్చుండబెట్టాడు. అంతట గురువులవారు "నాయనలార! మనము యాత్ర సేయ బయలుదేరుటకు మిరీ కాశీ నగరాన్ని గురించి ముందు కొంతయినా తెలిసికొనడం మంచిది. ఈ వారణాశి యందలి ప్రతిక్షేత్రము-ప్రతి తీర్థము-ప్రతి దైవములను గురించి పరిపూర్ణముగ చెప్పవలయుననిన బ్రహ్మదేవునికైన వశము కానిదై యుండగ నేనెంత వాడను? అటులని మానవుడు నిరుత్సాహ పడరాదు కనుక నేను పెద్దలవలన వినిన వానిని సమగ్రముగ చెప్పెదనని కథాగమనం ప్రారంభించాడు.

కాశీ నగర విశేషణము

"నాయనలారా! కాశీ నగరానికి మరొకపేరు శివ రాజధాని. ఇది భగీరథీ నదికి పడమరగా నది ననుసరించి వక్రము గలిగి యైదుక్రోసుల విస్తీర్ణమైన మహా పట్టణము. దక్షిణమునుండి ఉత్తరముగ ప్రవహించుచున్న యీ నదీతీరము నను సరించి నగరము పొడవున అరువది నాలుగు తీర్థములున్నవి.

పూర్వం దక్ష ప్రజాపతి తన పెద్దకుమార్తెయైన సతీదేవిని శివునకిచ్చి వివాహం చేశాడు. కాని ఒకానొక సమయంతో అల్లునిమీద నాగ్రహించిన దక్షుడు కుమార్తెను గూడ పిలువకుండనే మహాయజ్ఞం చేయ ప్రారంభించాడు. పిలువకపోయినా పుట్టి నింటిమీద మమకారం చొప్పున పెనిమిటి నొప్పించుకొని చూడవచ్చిన సతీదేవి పరాభవం పొందినందున యోగాగ్నిలో బడి చనిపోయింది. శివునికి భార్యమీద మోహం పోనందున ఆమె ప్రేతాన్ని తన భుజంమీదనే వేసి కొని దేశ దేశాలు తిరిగాడు. అది చూచిన విష్ణుమూర్తి తన యోగమాయచే సతీదేవి మృతదేహాన్ని ముక్కలు ముక్కలుగ చేశాడు. అప్పుడాదేవి ముఖ మీ కాశిపురంలో బడినందున దీనికి "గౌరీముఖ" మనే పేరు వచ్చింది. ఇప్పుడిది ముఖపీఠమయింది. ఇచటి దేవత పేరు కాశీవిశాలాక్షి, కంచికామాక్షి, మధురమీనాక్షి మువ్వురు ప్రఖ్యాతిగల దేవతలు.

అటులనే కేశికదేవి వెలసిన మణిపూర్‌నందు వెంట్రుకలు పడుటచే నది కేశ పీఠమయింది. జ్వాలాముఖి దేవత వెలసిన పంజాబునందు నాలుకపడుటచే నది జిహ్వాపీఠమయింది. నయనా దేవత వెలసిన పంజాబున కన్ను పడినచోట నయన

పీఠమయింది. మీనాక్షి దేవతవలె వెలసిన మధురయందున్న కన్ను పడినచోట నయన పీఠమయింది, విమలాదేవి వెలసిన జగన్నాథమునందు కుచము పడినచోట స్తన పీఠమయింది. హింగుళాదేవి వెలసిన నగరనైఋతి భాగమందు పొట్ట పడిన చోట నుదర పీఠమయింది. యోగదేవి వెలసిన ద్వారకయందు యోగపీఠమయింది. సుందరీదేవి వెలసిన కలకత్తా ప్రాంతీయ సముద్ర తీరమునగల అధినాథక్షేత్రమందు భుజము పడినచోట స్కంధపీఠమయింది. తారాదేవి వెలసిన ఆసామీ ప్రాంతీయ గుహాట్‌షహరునందు బొడ్డు పడినచోట నాభి పీఠమయింది. యోగనిద్రాదేవి వెలసిన ఏనుగులను పట్టెడి శిలహట్టునందు ఒకచోట పృష్ఠపీఠమయింది. కామదేవి వెలసిన కామరూప దేశమందు ఒకచోట యోనిపీఠమయింది. గుహ్యకాళి వెలసిన నేపాళము నందు నొకచోట గుహ్యపీఠమయింది. ఖేకేశ్వరీదేవి వెలసిన ఆసామీ ముల్కగోల పాడునందు నొకచోట అంగుష్ఠ పీఠమయింది. కాళిదేవి వెలసిన కలకత్తా యందే యింకొకచోట గుల్ఫపీఠమయింది. ఇంకను యిట్టి పీఠములు కొన్ని అక్కడక్కడ ప్రఖ్యాతి గాంచియున్నవి.

కామాదేవి వేంచేసి యున్న యోనిపీఠం నవయోనిముద్రల యోగస్థలమని చెప్పబడుచున్నది. ప్రతి సంవత్సరం నిచట ఆషాఢ బహుళ త్రయోదశి మొదలగు నాలుగు దినములు అనగా త్రయోదశి, చతుర్దశి, అమావాస్య, శ్రావణ శుద్ధ పాడ్యమీలు ఋతుకాలమనుచు స్త్రీలు మాత్రమే దేవి నారాధించుచుండుట యందు సాంప్రదాయంబుగ జరుగుచున్నది. పురుషులా సమయమున నచటకు పోరాదు. పోయిన వారికి కీడు తప్పదు. ఈ మహా కాశీ క్షేత్రమునకు రాజు విశ్వనాధుడు మంత్రి బిందు మాధవస్వామి. క్షేత్రపాలకుడు భైరవుడు. గణనాయకు లేబదార్గురు ఇచట లేని దేవతలు-తీర్థములు-మహిమలు మరి యెందును లేవని పురాణములు చాటి చెప్పుచున్నవి.

యాత్రా విధానము

నాయనలారా! ఈ క్షేత్రమున యాత్రికులు నిత్యయాత్ర తిథివారయోగ్య యాత్రికులు వార్షిక యాత్రలు పంచకోశ యాత్రలు గాక ఏకరాత్ర వ్రతదీక్ష. ద్విరాత్రవ్రతదీక్ష త్రిరాత్రవ్రతదీక్ష లనేకంబులుగ చేయుచుందురు. సూర్యోదయము నకు ముందుగనే మేల్కాంచి కాలకృత్యముల దీర్చుకొని గంగలో స్నానాదులు ముగించుకొని అన్నపూర్ణా విశ్వేశ్వరులను దర్శించుట ప్రథమ కర్తవ్యము.

అనంతరమున ఒక క్రోసు దూరంనందున్న బిందుమాధవస్వామిని సేవించి, విశ్వేశ్వర మందిరం దగ్గరున్న ఢుంఢింరాజ గణపతి నారాధించి ఉత్తరముగ ఒకటి న్నర క్రోసుదూరంనందున్న దండపాణిస్వామిని పూజించి కాలభైరవుని దర్శించి పడమర క్రోసుదూరం నందున్న కాశీమూర్తిని సేవించి వాయువ్యముగా కొంచెం దూరంనందున్న గుహనుచూచి గంగాపుష్కరిణిని కొల్చి విశ్వేశ్వర మందిరమందలి అన్నపూర్ణాదేవిని పూజించి మణికర్ణికకు పోయి మణికర్ణికమూర్తి నారాధించి అచటనే స్నానముచేసి తిరిగి విశ్వేశ్వర సన్నిధికి వచ్చి నమస్కరించి తరువాత తిరిగి వసతికి చేరు విధానమును నిత్యయాత్రయందురు.

మిగిలిన యాత్రా విధులను గురించి చెప్పుటకు సమయముకాదు. మనము రేపటినుండి యాత్రకు బయలుదేరవలయునని చెప్పిన సదానందయోగి మరుదినం బున శిష్య గణముతో గూడ బయలుదేరి పోయి గయా గధాధరలో మొదటి మజిలీ చేరారు.

గంగ గదాధర క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! త్రేతాయుగంలో వనవాసం చేయవచ్చిన సీతారామలక్ష్మణులు కొన్నిరోజులిక్కడున్నారట. ఒకనాడు సీతాదేవి ఏమీతోచక యిసుకతో ముద్దలు చేసి పెట్టింది. ఈ క్షేత్ర ప్రభావంవలన ఆ యిసుకముద్దలు వారి పితృదేవతలకు సంక్రమించినై, శ్రీరాముడొకప్పుడు పితృదేవతలకు తర్పణలు విడిచి పింఢ ప్రధాన ములు సేయగ దశరథ మహారాజీ యిసుక ముద్దలలో కనపడ్డాడు. రాముని మనసు చాలా బాధపడింది.

ఈ బలి చేసిందెవరని రాముడడిగాడు. "సీత భయపడి "నాకు తెలియ"దని బొంకింది. కాని ఫల్గుణితీర్థం నడుగగ నామె నిజం చెప్పింది. రాముడంతట తమ తండ్రులను-దాతలను క్షమాపణ గోరి క్రమమైన పిండముల నీయగ పితృదేవత లందికరించారు. తన పొరపాటు రామునికి చెప్పినందున సీత ఫల్గుణి తీర్థంమీద కోపించి "నీవాడదానవయ్యు ఆడువారి నేరం దాచలేదు కనుక ప్రజల కంటికి కన పడకుండ ప్రవహింపు"మని శపించినదట. అటులనే వర్షాకాలమందు తప్ప యితర దినములలో ఫల్గుణితీర్థ మీ క్షేత్రమున యిసుక పొరల క్రిందగాగాక నేలమీద ప్రవ హించుటలేని కారణమున పెద్దలు దీనిని "అంతర్వాహిని" అన్నారు.

ఒక పెద్ద మందిరంలో చదరమైన కుండమునందె మూరనిడివి గలనున్నని పాదమొకటి యున్నది. ఇది గయుని తలయందుంచబడిన శ్రీ మహావిష్ణువు కుడి

పాదమని చెప్పబడుచున్నది. దీనిమీద పిండము పడని దిన మొక్కటియునుండదు. అటులనే యీ క్షేత్రమున ఈ శివపాదము—కుమారస్వామి పాదము—బ్రహ్మపాదము సూర్యపాదము—చంద్రపాదము—యింద్రపాదము—క్రౌంచపాదము-గణపతి పాదము మతంగ పాదము—అగస్త్య పాదము—కశ్య పాదము—త్రేతాగ్ని పాదత్రయనునవి ముఖ్యములు.

విష్ణుపాదమున కీశాన్యముగ గదాధరస్వామి విగ్రహమున్నది. దానికి పడమరగ రాతిగదయు కన్పట్టుచున్నది. కావున దీనికి గయాగదాధర క్షేత్రమను పేరు వచ్చినదని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణం సాగించిపోయి ప్రయాగలో మజిలీ చేశాడు.

ప్రయాగ మహాక్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! ఈ ప్రయాగ అలహాబాదుకు తూర్పు ఒకటిన్నర క్రోసు దూరం నందున్నది. దీనిం పడమరగ గంగానది ప్రవహించుచున్నది. దీనినే ధారా గంజ, లేక ధారానగరమనియునందురు. భోజరాజా పాలించిన నగరమట. ఇచట గంగాపుత్రులను నొక జాతివారున్నారు. వారిచటి దృశ్యములను చూపి యాత్రికుల నుండి ధనం సంపాదించుకొందురు. సమతలమునకు క్రిందిభాగమున పోయిచూచిన రెండు నిలువుల యెత్తున కొట్టివేయబడిన మర్రిచెట్టు కనపడగలదు. అది అక్షయ వటవృక్షమనియు— దానిచుట్టునున్న శిలలు దేవతలనియు చెప్పుదురు. అచటకు దీపపు కాంతి సాయంతో పోవలయును.

గంగ యమున సరస్వతి యను మూడునదులు కలిసిన త్రివేణి యిచ్చట ప్రవహించుచున్నది. రాజులిచట కోట నిర్మింపని నాడీ యక్షయ వటవృక్షపు కొమ్మలీ నదిమీదికి యొంగియుండెడివట. ఎవరైనను యీ చెట్టు కొమ్మలమీదకెక్కి వారి కోరికలను చెప్పి నీటిలో దుమికి చనిపోయిన యెడల వారు మరు జన్మలో వారి కోరికలను పొందుదురనుట కీకథ నిదర్శనము.

ఒకానొక సమయంబున ముప్పురు కన్యలాచెట్టుమీదెక్కి అందొకరు మహా పండితకవి నాకు భర్త కావలయునని— యింకొకరు ధైర్యసాహసములుగల ధీరుడు నాకు పతి కావలయునని— వేరొకరు గొప్ప కీర్తిగల ప్రభువు నాకు పెనిమిటి కావలయునని చెప్పి ప్రవహంబున దుముకుట చూచిన యొక మంగలి చెట్టునెక్కి వీరు ముప్పురు నాకు భార్యలు కావలయునని చెప్పి నీటబడి మరణించినందున నతండు మరుజన్మమున భోజరాజై పుట్టి వారి ముప్పురను వివాహంబులాడెనని గ్రంధములు తెలుపుచున్నవి.

హిమాలయముమీద బదరీ నారాయణాశ్రమమునకు వాయువ్యమున బుట్టి వసుధారయను పేరుతో టినాదేశపు రాజమార్గమునకు పడమరగ పారి సరస్వతితో కలసి బ్రహ్మకపాలమునకు తూర్పుగా చని గంగ బదరీ కేదారములలో నేకీభవించి నంత భగీరధియను నామము ధరించి హస్తినాపురమునంటుచు ముందుకు సాగి మీర్జాపూరు మీదుగ పయనించి కాశీక్షేత్రమునందు త్తరముగా సాగి సముద్రములో గలియుచున్నది. అటులనే యమునానది గంగోత్తరికి పడమర వాయువ్యములుగా ప్రవహించి, కళిందగిరి నుండి హస్తినా బృందావనం మధుర ఆగ్రా నగరంబుల దాగుచువచ్చి ప్రయాగ దుర్గము మీదుగ పారి; భగీరధిలో కలియుచున్నందున త్రివేణి సంగమమయింది.

ఈ ప్రాంతీయులైన గంగాపుత్రులు నీటిలో తేలుచున్న బల్లలమీద వేదికల నమర్చి యాత్రికులచేత త్రివేణీనదీ పూజయు; ముత్తయిదువులచేత వేణీ సమర్పణ ములు చేయించెదరు ఇదియొక గొప్పయాత్రా స్థలం. ఇక్కడకు క్రోసుదూరములో భరద్వాజాశ్రమమున్నది. రావణవధానంతరమున రామునకిచ్చట భరద్వాజముని ఆతిథ్యము నిచ్చినట్లు చెప్పబడుచున్నది. ఇంకను యిందనేకములైన చూడదగిన పవిత్ర స్థలములు కలవని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించి పోయి అయోధ్యలో మజిలీ చేశాడు.

అయోధ్యాపుర క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! మనమిపుడు మజిలీచేసిన యీ యయోధ్య పూర్వం శ్రీరామ చంద్రునిచే పాలింపబడిన పుణ్యస్థలం. ఆనాటి రామ పరిపాలనలోని యయోధ్యాపుర మొకప్పుడు సరయూనదిలో కలసిపోయినట్లు చరిత్ర చెప్పుచున్నది. ఐనను ఆనాటి కొన్ని మందిరములు యితర కట్టడములు మాత్రము మనకినాడు క్రోసున్నర దూర మున కనపట్టుచున్నవి. యాత్రీకులక్కడకును పోయి దర్శించుచుందురు.

ప్రస్తుత మీ సరయూనదీ తీరమున కన్పట్టువానిలో రామఘాట్-భరతఘాట్-లక్ష్మణఘాట్- శత్రుఘ్నఘాట్- హనుమాన్‌ఘాట్- వశిష్ఠఘాట్- వాల్మీకిఘాట్-

సుగ్రీవఘాట్- విభీషణఘాట్- స్వర్గద్వారఘాట్- మొదలైన క్షేత్రములెన్నో యున్నవి. క్షేత్రయుగంలో దశరథ మహారాజ యయోధ్యను పాలించాడు. ఆయనకు కౌసల్య, సుమిత్ర కైకేయి యను భార్యలు ముగ్గురున్నారు. వారికి చాలా కాలానికి శ్రీరాముడు భరతుడు లక్ష్మణుడు శత్రుఘ్నుడు అను నల్వురు కుమారులు కలిగారు.

అన్నదమ్ములందరూ పెరిగి పెద్దవారయ్యారు. మిథిలానగరమేలే జనక మహారాజ పుత్రికలతో వారికి వివాహాలయ్యాయి. శ్రీరామునకిపుడు యిరువదైదేండ్లు వయసు, రామునికి పట్టాభిషేకం చేయడానికన్ని ప్రయత్నాలు చేయించాడు దశరథ మహారాజు. ఆ సంగతి కైకేయికి తెలిసింది. ఆమె కంతకుముందే దశరథుడు రెండు వరాలిచ్చియున్నాడు. ఆ వరాలిప్పుడు కావాలంటూ కైకేయి రాముని పదునాలుగేండ్లు వనవాసం పంపించి భరతుని రాజ్యాభిషేకం చేయమని కోరింది.

ఆ కారణంగా కథ అడ్డం తిరిగింది. శ్రీరాముడు భార్య సీతను. తమ్ముడు లక్ష్మణుని వెంటబెట్టుకొని దండకారణ్యం వెళ్ళాడు. అక్కడ రామునికి రాక్షసులతో వైరం సంభవించింది. హనుమంతుడు సుగ్రీవులు నలనీలాచార్యులు మొదలైన మిత్రుల సాయంతో లంకాధిపతియైన రావణునిగూడ చంపి విజయవంతంగ తిరిగి అయోధ్యకు చేరుకున్నాడు శ్రీరాముడు. దానినే రామాయణమంటారు. ఇప్పుడిక్కడ రామాయణానికి సంబంధించిన లీలలు చాల గలవని వివరించిన సదానంద యోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి మధురలో మజిలీచేశాడు.

మధురాపుర క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! యమునానది నంటుకొని యున్న మధురానగరము వక్రముగా కున్నందున వీధులు సరళముగ నుండకపోయినను రాతికట్టడములతో పుర మలంకారముగనున్నది. విశాలమైన యీ నగరమందే గోకులము బృందావనము వేణు వనము కుమారవనము దాళవనము గోవర్ధనవనము మానస సరస్సులను పుణ్య క్షేత్రము లనేకములున్నవి.

ఇచట పేరుగాంచిన యిరువదైదు ఘట్టములలోను విశ్రమఘట్టమొకటి.అనగా నాడు కంసుని చంపిన తరువాత శ్రీకృష్ణుడు విశ్రాంతికై శయనించిన ప్రదేశము. దీనికి చేరువ యందున్న మందిరములో శ్రీకృష్ణపాదము లనబడు శిలలనేకముల న్నవి. యాత్రికులు స్నానము చేసిన పిదప ఈ కృష్ణపాదమునభిషేకాదులతో సేవించుటాచారమై యున్నది.

మధుర యందలి దేవళంబులకు లెక్కలేదు. వానిలో ద్వారకానాధ మందిరము గొప్పది. స్వామి సన్నిధిలోనే యెడమప్రక్కనే రుక్మిణీదేవి మూర్తి దర్శనమిచ్చు చున్నది. ఆలయ మండపమతి మనోహరముగ నున్నది. ఆలయ మండపమతి మనో హరముగ నున్నది. గడచిపోయిన యుగములలో మునులేగాక ముక్కోటి దేవతలు జపతపో నియమంబుల పాటించుచు నివసించిన ఆశ్రమములు నేటికిని మనకు కన బడుచున్నవి.

మధురకు నైఋతి భాగమునందున్న తెల్లని లింగమును భూతేశ్వరుడందురు. ఆ శివలింగమునకొక ప్రక్క ముఖము కలదు. పురాతనమై యున్న యీ స్వామిని కృత త్రేతాయుగములలో దేవ మునీంద్రులేగాక ద్వాపరమున కంసుడు మొదలైన వారారాధించారు. కలియుగంబున యాదవరాజులు సేవలందుకొనిన చరిత్రలున్నవి. స్వామివారి దేవిపేరు పాతాళ సిద్ధేశ్వరి. ఆమెయు దేవాలయ ప్రాకారమునందే వేంచేసి యున్నారు.

అచటకు కొంతదూరంలో శ్రీకృష్ణ జన్మస్థానమున్నది. అనగా పూర్వం మధురను పాలించే ఉగ్రసేన మహారాజు కుమారుని పేరు కంసుడు. ఉగ్రసేనుని తమ్ముడగు దేవలుని కుమార్తె దేవకీదేవి. ఉగ్రసేనుడు దేవకిని గూడ కన్నబిడ్డ వలెనె పెంచి పెద్దయాంక వసుదేవునకిచ్చి వివాహం చేశాడు. కంసుడు తన చెల్లెలిని బావను రథంమీద గూర్చుండ బెట్టుకొని అత్తవారింట చెల్లెలిని విడిచి పెట్టుటకు వస్తున్నాడు. ఆకాశవాణి బిగ్గరగ ఓయీ! కంసా! నిన్ను చంసే శత్రువు నీ చెల్లెలి యెనిమిదవ కాన్పున బుట్టనున్నా"డని చెప్పింది. అపుడాలోచించిన కంసరాజు రేపు యెందెపుడో యీమెకా కొడుకు పుట్టిందాకా యెందుకు? ఇపుడీమెనే చంపడం మంచిదనుకొని వెంటనే కరవాలం దూసాడు. వసుదేవుడు భార్యను చంపవలదని బ్రతిమిలాడాడు కాని ప్రయోజనం లేకపోయింది.

చివరకు వారికొక విధంగా రాజీకుదిరించి దేవకి యెనమండుగురు కుమారులు పుట్టిందాకా తన దగ్గరనే యుండే నిర్ణయంమీద వారిద్దరను వెనుకకు తీసికొనివచ్చి చెఱశాలలో బంధించాడు కంసుడు. తరువాత శ్రీమన్నారాయణమూర్తి దేవకి గర్భాన నెనిమిదవ కుమారుడుగ జన్మించిన చోటే యిది యనే వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణం సాగించిపోయి గోకులంలో మజిలీ చేశాడు.

గోకుల మహాక్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! మధురకు మూడు క్రోసుల దూరంలో యీ గోకులమున్నది. ఇచ్చటను లెక్కకు మించిన తీర్థములు ఘట్టములున్నవి. నాడు చెఱశాల యందుంచ బడిన దేవకీ వసుదేవులకు శ్రీహరి దర్శనంబిచ్చి "పుణ్యదంపతులారా! నేను కంసాది దుష్టులను సంహరింప మీ కడుపున బుట్టబోవుచున్నాను. కాని నేనిందుండరాదు. వ్రేపల్లెలోని నందుని భార్య మండే యశోదకు యోగమాయ శ్రీయను పేరున స్త్రీ శిశువుగా జన్మించి యున్నది. నన్ను మీరి మద్దిమిరేయియందే వ్రేపల్లెకు గొనిపోయి యశోద ప్రక్కలో పరుండబెట్టి ఆమె చెంతనున్న మాయను దెచ్చి కంసున కీయండి" అని చెప్పి మాయమయ్యాడు.

దేవదేవుని మహిమచేత చెఱశాల బీగములు వానంతటనవే యూడిపోయినై. కావలివాండ్రు మాయగప్పి నిద్రలో పడిపోయారు. యమునానది దారియిచ్చింది. వసుదేవుడు వ్రేపల్లెలో ప్రవేశించిన చోటను "నందకవాట" మని చెప్పబడుచున్నది. అటులనే గోవులను గాయుచున్న చిన్నికృష్ణయ్య మన్ను దిన్న చోటు గోవర్ధనగిరి నెత్తిన స్థలము యశోదానందులు బలరామ కృష్ణులను వూయేల తొట్లలో నుంచి యూపిన దృశ్యములు బాలకృష్ణునిలో యశోద యోగమాయను చూచి విస్మయ మొందిన విధము లోహముతో చేయబడిన ఆలమంద నడుమనున్న మదనమోహన కృష్ణ ప్రతిమల నెన్నింటిలో మనమీనాడు కన్నులపండుగగా చూడగలము.

యమునానదీ తీరపుటిసుకపై నాడు బాలకృష్ణుడు పవళించిన ప్రదేశమును కాచుకొని యున్నవారు యాత్రికులు నచట పొర్లిగింతలు పెట్టించిన తరువాత నచట

యిల్లు మాదిరి గీతలుగీచి మంత్రము ద్వారా దేవతల నా వాహనము సేసినాడు. శ్రీకృష్ణుడు తిన్నిన మన్నును యిసుకతో కలిపి యీయగ భక్తులు కానుకలు సమర్పించి ఆ మన్నును భక్తితో గొనిపోయి పూజింతురు. మరియు నాకు గోకులమునకు తూర్పుదిక్కున గోవింద కుండమున్నది. శ్రీకృష్ణుడు పూతనను చంపిన గోటని గోవింద కుండమున యాత్రికులు స్నానాదులు చేయుదురు. కాని దానికి తూర్పాగ్నేయములుగా పురాతన గోకులమున్నది. యశోద చల్ల చిలికిన దచటనేనని చెప్పుచున్నారు. అచట చాలాకాలమునాటి రాతి కట్టడములు మనకిపుడు కనబడుచున్నవి

గోకులమునందు నాటి శ్రీ కృష్ణలీలలు సంబంధించిన దృశ్యములన్నియు కలవు. మరియు నందలి తీర్థములు— క్షేత్రములు - దృశ్యములన్నియు మహా పవిత్రములైనవని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి బృందావనంలో మజిలీ చేశాడు.

బృందావన క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! మధురా నగరమునకు గోకులము వలెనె యీ బృందావనము కూడా మూడు క్రోసుల దూరమున యమునానదికి దక్షిణముగ నున్నది. ఇచటను తీర్థక్షేత్రములకు లోపములేదు. శ్రీ మహావిష్ణువు చెప్పిన చందంబున వసుదేవుడు వ్రేపల్లెనుండి తిరిగి వచ్చినంతనే తలుపులు మూతబడినై "కొక్కొరొకో" యని తొలి కోడి కూసింది.

చోరాఘాటునందు కృష్ణుడు తుమ్మెదలతో నాటలాడినచోటు భ్రమరఘట్టు మనంబడుచున్నది. హనుమంతుడు శ్రీకృష్ణనారాధించిన చోటు హనుమద్ఘట్టమని గోపికలు స్నానములు సేయుచుండ బాలకృష్ణుడు చీరెలపహరించిన చోటు చేలా ఘట్టమని నందబాలుడు గోపికలతో వాగూడి ఆటలాడినచోటు రాసక్రీడా ఘట్టి మనియు చెప్పబడుచున్నవి. దానికి దక్షిణముగ రాధా మందిరమున్నది.

నాడు శ్రీకృష్ణుడు కాళింది మడుగులో కాళీయుని తలమీద చిందులుద్రొక్కిన చోటునందే కాళీయఘట్టమున్నది. ఆ పరిసరములందు కాళీయునిగా పోల్చుకొన దగిన నిలువెత్తు పుట్టయు, యశోదనందుల ప్రతిమలు, శ్రీకృష్ణమూర్తి, ప్రసన్న వేణుగోపాల విగ్రహాలు కలవు. బంశీఘాటని చెప్పబడుచోటున బలరామకృష్ణుల చరణంబులు కదంబ వృక్షము క్రిందనున్న దృశ్యములు నున్నవి.

బృందావనము నుండి మధురా నగరము పోవు మార్గమున యమునకు నుత్తరముగ అక్రూర మందిరము, దానికి సమీపమందలి వనములో భైరవాలయ ముతే గాక, సేవాకుంజరమను పేరున నొక పవిత్ర స్థలమున్నది. అచట నివసించు వారు శ్రీకృష్ణ పాదములను రాగితోను, వెండితోను, బంగారముతోను అమ్ముకొను చున్నారు. భక్తాదులు వారి శక్తికిం దగిన పాదములనుకొని పూజించు కొనుచున్నా రని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించి పోయి గోవర్ధనగిరి మజిలీ చేరాడు.

గోవర్ధనగిరి క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! మనమిపుడు మజిలీ చేసిన ఈ గోవర్ధనగిరి మధురాపురికి యేడుక్రోసుల దూరముననున్నది, శ్రీకృష్ణుడు గోవులను కాయుచుండ బ్రహ్మాది దేవతలకు కృష్ణుని శక్తి పరిశీలించాలని కోరిక కలిగిందంట. దేవేంద్రుడంతట అప్పటికప్పుడే కారు మేఘాలను రావించి కుండపోతగా వాన కురిపించాడు. కృష్ణుడది గమనించి వెంటనే తన యెడమచేతి చిటికెన వ్రేలి గోటిమీద నా గోవర్ధన నమూంతంగా యెత్తి తన ఆవులమీద గోపబాలురమీద చినుకైన పడకుండ కాపాడాడు.

ఆ కొండ తూర్పు పడమరలుగా ప్రాకి రాలవరుసతో వంతెనట్లు కన్పట్టు చున్నది. దానివలన నొక జలాశయము రెండుగ చీలి బ్రహ్మతీర్థమనియు లేక మానసగంగ యనియు నామముల పొందింది. గోవర్ధనగిరి నీ పడమర భాగంబున గ్రామమున్నది. తూర్పు చివర కొన్ని మందిరములు మాత్రమున్నవి. ఆ మంది రంలో ఒకదాని యందు గుండ్రములుగా గాక, నలుచదరములుగా మలచబడిన రెండు శివలింగములున్నవి. వానిలో తూర్పున నున్న లింగముపేరు నందుడు పడ మరనున్న శ్రీకృష్ణలింగము నచటివారు పాలతో నభిషేకించి పూజించుటాచారమై యున్నది.

సేతువునకు పడమటి భాగమందలి గ్రామములోను కొన్ని మందిరము లున్నవి. సకతేశ్వర మహాదేవుడు; మానసదేవీ ప్రతిమలు— శ్రీకృష్ణమూర్తులున్నవి. వానిలో గోవర్ధనగిరి నెత్తిన బాలకృష్ణ విగ్రహము ప్రధానమైనదని వివరించిన సదా నందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి పాటలీ పుత్రంలో మజిలీ చేశాడు.

పాటలీపుత్ర క్షేత్ర మజిలీ

నాయనాలారా! పూర్వమొకప్పుడు పాటలియను యువతియు పుత్రుడు అను యువకుడు భార్యాభర్తలై ఈ నగరం నిర్మించినట్లు చరిత్ర చెబుతూంది. ఇరువది నాలుగు క్రోసుల దూరమున్న ఈ పాటలీపుత్రము గంగానదికి దక్షిణముగ నున్నది. ఇచట ఏకముఖ, ద్విముఖ, త్రిముఖ, చతుర్ముఖ, పంచముఖ శివలింగములనేకములు ప్రతిష్ఠలు చేయబడినవి. ఎన్నియో దేవాలయములున్నవి, పురవీధులన్నియు సమస్త వస్తువులు లభింపగల అంగడులతో సుందరములైయున్నవి.

పాటలీ పుత్రముయొక్క రాజధాని మొదటిపేరు కాలీకాతా. కాలీకాతా యనగా కాళికాదేవి నివసించు చోటని యర్థము. ఇచట కాళికాదేవి పొడవైన నాలుకతో భయంకరముగ దక్షిణాభిముఖమై వున్నది. మూఢనమ్మకం గల భక్తులీ నాటికిని అమ్మవారి ముందు గొరియను మేకలను చంపెడి యాచారం మిక్కుటముగ నున్నది. కాళి వేంచేసివున్న యీ భువనేశ్వర స్థలం ఐదు క్రోసుల విస్తీర్ణమైనది. మైనది. ఈ క్షేత్రమందలో కోటిలింగము లున్నవని జనప్రతీతి వానిలో ప్రముఖమైన భువనేశ్వరస్వామి లింగము వలననే దీనిని భువనేశ్వరస్థల మనుచున్నారు. లింగ రాజని ప్రసిద్ధికెక్కిన యీ స్వామి స్వయంభూయని కొందరు- బ్రహ్మదేవుని ప్రతిష్ఠ యని మరికొందరు చెప్పుచున్నారు. ప్రస్తుత మందున్న దేవతామూర్తులు పతనావస్థ అందున్నవి.

ఈ పాటలీపుత్రము నందున్న వారందరు మహా శ్రీమంతులు. నగర వైభవాది విశేషములో వర్ణనాతీతములు. శ్రీ భువనేశ్వర స్వాముల వారికి వార్షిక భోగములు నిరాటంకముగ జరుగుటకు గాను మహారాష్ట్ర ప్రభువులిచ్చిన గ్రామములు యితరాదాయములు పుష్కలముగా నున్నవి.

భువనేశ్వరాలయం మిగుల శోభాయమానము. దేవళము చుట్టునున్న చిన్న చిన్నకోవెలలో ఏకామ్రేశ్వర; విశ్వేశ్వర, ఉగ్రేశ్వర, బాలేశ్వర, లవణేశ్వర, చిత్రగుప్తేశ్వర, వైద్యనాదేశ్వర, సోమేశ్వర, జంబుకేశ్వర, ఉత్తరేశ్వరులేగాక ఏకాదశ మూర్తులు కొలువుదీరి యున్నారు. అంతేగాక గణేశుడు; కుమారస్వామి; భువనేశ్వరి నంది; లింగరాజు, పార్వతి, సావిత్రి, చంద్రుడు, కల్పములు మొదలైనవి తగు స్థానములలో నెలకొల్పబడినవి. వీరందరి మధ్య సేవింపబడుచున్న భువనేశ్వర స్వామిని దర్శింపదలచినవారు సమతలమునుండి మెట్లమీదుగ క్రిందికి దిగిపోవల యును. ఇచట ఏ కులంవారైనను స్వాములవారిని తాకి స్వహస్తములతో పూజించు కొనవచ్చును.

బిందుసర స్తీరంబున బ్రహ్మాలయమున్నది.గయను శిరోగతుయని జాజిపూరును నాభిగయయని. పీటాముని పాదగయ యనియు చెప్పుచున్నారని వివరించిన సదా నందయోగి మరుదినమున ప్రయాణము సాగించిపోయి పురుషోత్తములో మజిలీ చేశాడు.

పురుషోత్తమ క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! ఈ పురుషోత్తమ క్షేత్రమునకే జగన్నాథ క్షేత్రమనియు నామాంతరము. ఇది సముద్ర తీరమున కించుక పైభాగమున నున్నది. శ్రీ జగన్నాథాలయము నీలచలగ్రామ మధ్యభాగమున నున్నది. ఇచటి స్వామి సుభద్ర బల భద్రులతో కూడి యున్నాడు. నగరం విశాలమైన వీధులతో సుందరముగ నున్నది. యాత్రికులు, సాధువులు, భక్తులు మొదలైనవారు బసచేయుట కనుకూలంగా నెన్నియో మఠములు సత్రములు మందిరములు నిర్మింపబడినవి.

గ్రామమునకు తూర్పుగ క్రోసుదూరమున నింద్రప్రద్యుమ్న మహారాజు నిర్మించిన మందిరములున్నవి. జగన్నాథస్వామి రథోత్సవమునకు పోయినపుడా మందిరములో నివసించుచుందురు. స్వామివారి దేవళమును చుట్టుకొని యెన్నియో శిల్పములున్నవి. నైఋతి భాగమున అక్షయ వటవృక్షం ఆగ్నేయమున పెద్ద వంటశాల, పడమరగ ముక్తి మండపము, దానికి తూర్పున రుహిణీ మండపములు మొదలైనవి కలవు.

గర్భాలయ మందలి వేదికమీద యెరుపు ముఖంగల సుభద్రాదేవియు, కుడి వైపున తెల్లని ముఖంగల బలరాముడు_ యెడమవైపున నీలముఖంగల జగన్నాథ స్వామియు దర్శనంబు లిచ్చుచున్నారు. వారి చుట్టును ప్రదక్షిణం సేయనను వైన మార్గము నిర్మింపబడినది. ప్రతిదిన మిచట యిరువదిరెండు వినియోగములు చెల్లు చున్నవు. స్వామికి నైవేద్యమిచ్చిన తరువాత నదే మందిరములోగాని అక్షయ వటవృక్షము క్రిందగాని భక్తాదులు వరుసలుగా కూర్చుండి స్వామి ప్రసాదము నందుకొందురు. ఆ సమయంబున కుల మత విచక్షణలుండవు. ఎంగిలి పట్టింపు లంతకంటెను పాటింపరాదు. అందులకే కాబోలు మనవారు సామాన్యముగ సర్వమూ జగన్నాథ మనుచుందురు. జగన్నాథస్వామి ప్రసాదమనినపుడెవరిచ్చి నను_ యెంగిలి దైనను కాదనక పుచ్చుకొనుటయే యిచటి శిష్టాచారము నారద సూతశౌనకాది మహామునులీ జగన్నాథక్షేత్ర మహాత్మ్యంబును మిక్కిలిగా కొనియాడి నట్లనేక పురాణములు చాటి చెప్పుచున్నవి.

రోహిణీకుండ మహాత్మ్యము

నాయనలారా! జగన్నాథ మనంబడుచున్న యీ పురుషోత్తమ క్షేత్రం సముద్రతీరమున పది యోజనముల పొడవున నున్నది. ఇందును గురించిన యితి హాస మొందు కలదు. కృతయుగంబున హిరణ్యాక్షుండను దానవుడు భూమిని చాప చుట్టినట్లుచుట్టి గొనిపోయి సముద్రము నందడుగు భాగమున దాచియుంచాడు. ఆ సమయంబున లోకము నుద్ధరింప శ్రీ మహావిష్ణువు వరాహరూపం ధరించి హిర ణ్యాక్షుని చంపి భూదేవిని సంరక్షించాడు. అంతట బ్రహ్మదేవుడీ సముద్రతీర మందలి పురుషోత్తమక్షేత్రం నిర్మించిన తరువాతనే సృష్టికార్యం మొదలుపెట్టాడు.

తన సృష్టి యందవతరించిన జనులకు ముక్తి మార్గము చూపవలయునని తలంచిన బ్రహ్మ నారాయణమూర్తిని ప్రార్థించాడు. మాధవుడా సృష్టికర్తకు దర్శనంబిచ్చి "ఓయీ! చతురాననా! ఈ సముద్రతీరమున నీలాచల మొకటి యున్నది. దాని ప్రభావ మెట్టిదియొ మునులకు— దేవతలకు— నీకును తెలియదు. మహాప్రళయ కాలమందైనను నేను శంఖుచక్రగదా ధారినై యందు నిజశరీరము తోడ నిల్చియుందును. అందలి రోహిణీ కుండమున స్నాతలై నన్నారాధించిన వారికి నేనీయని వరమొక్కటియు నుండదు. నీవచటకుపోయి నన్ను సేవింపు"మని చెప్పి యదృశ్యమయ్యాడు.

నలుమొగంబుల వేల్పు నీలచల క్షేత్రమునకుక్షేత్రమునకు బోయి అందు వేంచేసి యున్న జగన్నాథమూర్తిని, రోహిణి కుండములను, అందందుగల దృశ్యములు నవలోకించి ధన్యుడైనట్లుగ తొల్లి శంకరుడు కుమారస్వామికి చెప్పగ జైమిని తక్కిన ఋషులకు చెప్పినట్లు పురాణము తెలుపుచున్నవి.

జగన్నాథావతరణము

నాయనాలారా! ఇంద్రద్యుమ్న మహారాజు గొప్ప దైవభక్తుడు. నీలచలంమీద జగన్నాథస్వామి సుభద్ర బలభద్రులతోడ కేళీవిలాసంబుగ విహరించుచున్నాడని బ్రాహ్మణ పండితుల వలన నాలకించి నందున నింద్రద్యుమ్నుడు స్వామిని కన్నులార చూచి యానందించు సంకల్పమున పరివార సమేతంబుగ బయలుదేరి పోవు నంతలో స్వామి వాని భక్తిని పరీక్షింపనెంచి యెవరికిని కనపడక నదృశ్యమొందెనట. రాజందులకు చింతించి తనకు దర్శనభాగ్యం ప్రసాదింపుమని ప్రార్థించుచు కొంత కాలమందే నివసించి యుండగ ఒకనాటి రేయి జగన్నాథస్వామి యింద్రద్యుమ్నుని స్వప్నంన కనపడి "భక్తాగ్రణీ! చింతింపకు. కొలది దినంబులలో నీ సముద్రపుటలలో కొయ్యమ్రానులు కొట్టుకొని రాగలవు. నీవు వానిని తీయించి నా రూపమున విగ్రహములు చేయించి ప్రతిష్ఠ గావింపుము. నీవు చిరకాలం రాజభోగముల ననుభవించిన తరువాత నా సన్నిధికి రాగల"వని చెప్పి మాయమయ్యాడు.

అటులనే నీటి కెరటాలలో తేలియాడుచు వచ్చిన మ్రానులు నారాజు వెలికి దీయించునంతలో విశ్వకర్మ భగవానుడు సామాన్య శిల్పి రూపమును దర్శనమిచ్చి "రాజా! నేనీ దారువులలో దేవతా మూర్తులలు నిర్మించెదను. కాని ఒక నియమమున్నది. మీ దూలంబుల నొక మందిరంబున జేర్చి తలుపులకు తాళములు వేయింపుడు నేనా లోపలనే యుండి శిల్పములను సేయుదును. నేను వెలుపలకువచ్చి చెప్పువరకు మీరే పరిస్థితియందైనను తలుపుల తెరువరా"దనగా రాజంగీకరించి చెప్పినట్లు చేశాడు

పని ప్రారంభించి పది దినములైనది.

రాజమాత మనంబున "అయ్యో! లోపలనే యున్న శిల్పాచార్యులిన్ని దినంబుల నుండి భోజనమైనను చేయకుండెనే" యని దలంచి మందిరం తలుపులు తెరిపింప నాజ్ఞాపించింది. తల్లిమాట కాదనలేక యింద్రద్యుమ్నుడు తలుపులు తెరచి చూచునంతలో శిల్పి అదృశ్యమయ్యాడు. రాజసేవకులెంత వెదకినను ఎక్కడ చూచినను శిల్పి కనపడలేదు. అప్పటికి దేవతామూర్తులు కరచరణంబుల చివర భాగంబులుదప్ప మిగిలిన రూపములన్నియు చెక్కుట పూర్తియైనది.

ఇంద్రద్యుమ్నుడంతట జరిగిన దానికై చింతించి బ్రహ్మదేవుని యొద్దకు బోయి కర్తవ్య మడుగగ నా చతురాననుండు "నరపాలా! నీకా విగ్రహమును ప్రతిష్ఠ చేయగల తరుణము మించిపోయినది. మీ పాండ్యబ్రాహ్మణుల యాజమాన్యమునకే జగన్నాథస్వామి ప్రతిష్ఠయు; పూజారి వైభవములు జరుగుట దైవనిర్ణయం. కావున నీవింక యింటికిపోయి వార్షికముగా స్వామి రథోత్సవం చేసికొనుట కేర్పాటులు గావింపుము. నేనప్పుడు పది దినములు పిడిది సేయుటకు మందిరముల నిర్మింపుము. మరియు నచట నీపేరు నొక జలాశయమును గూడ నిర్మింపుము. ఇంద్రద్యుమ్న సరోవరంబున భక్తాదులకు స్నానము చేసినను- పానము చేసినను- దానము చేసినను కైవల్యము తప్పక సిద్ధింపగల"దని చెప్పి పంపించాడు.

ఆనాటినుండి ప్రతి సంవత్సరం ఆషాడ శుద్ధి విదియలు నాడు జగన్నాథస్వామి రథోత్సవ అతివైభవముగ జరుగుచున్నది. అచటి సముద్ర తీరమున విధివార నిర్ణయములు లేకయే యెల్ల దినములలో స్నానములు చేసిన వారు పవిత్రులగు

చున్నారని వివరించిన సదానంద యోగి మరుదినంబున ప్రయాణం సాగించిపోయి కూర్మేశ్వరంబున మజిలీ చేశారు.

కూర్మేశ్వరాలయ చరిత్ర

నాయనలారా పూర్వము దేవదానవులు అమృతం కొరకు పాలసముద్రం తరచినపుడు శ్రీహరి తాబేలురూపం దాల్చి వారికి సాయం చేశాడు. తరువాత వారికి అమృత కలశం లభించింది, ఆ శుభ సమయంబున మాధవుడా కూర్మావతారము నందే శివలింగమును ప్రతిష్టించి పూజించినందున యిచటి స్వామికి కూర్మేశ్వరుడని పేరు వచ్చింది.

తరువాత చాలాకాలానికి రామానుజాచార్యుల వారు వైష్ణవమత ప్రచారం చేయు సమయమున నీ యాలయము నందొక నాడు నాడు నిశీధముగ ప్రవేశించి స్వాముల వారికి శంఖచక్రాది భూషణంబుల నలంకరించి యెవరికిని తెలియకుండ తిరిగిపోయాడు, మరు దినంబున మధ్య వర్తులతో కలిసి తలుపులు దీయించి యీ స్వామి వైష్ణవుడే నని యొప్పించె ననియు, పంచరాత్రి విధానంబున నీ క్షేత్రమును గూడ తిరుపతిగా మార్చె ననియు నాటినుండి కూర్మేశ్వరుడు కూర్మనాయకస్వామిగ మారె ననియు జనవాణి వినిబడు చున్నది.

పూర్వకాలమున శ్వేతకేతుండను రాజు దీక్షబూని గళింగపట్టణమందు నెలకొనియున్న కర్పూరేశ్వర సన్నిధిలో కొన్ని దినంబులు, శింగుపురము నందు నెలకొనియున్న సుందరేశ్వర సన్నిధిలో కొన్ని దినంబులు, సముద్రతీరమునందు నెలకొని వున్న రామిలింగేశ్వర సన్నిధిలో కొన్ని దినంబులు ఈ కూర్మక్షేత్ర

మందు నెలకొని వున్న పాతాళ సిద్ధేశ్వర సన్నిధితో కొన్ని దినంబుల ఘోర తప మాచరించాడు.

పరమేశ్వరు డంతట వానికి సాక్షాత్కరించి "శ్వేతకేత మహారాజా! నీ భక్తి ప్రపత్తుల కానందించాను. నీవు తపమాచరించిన ఈ యైదు క్షేత్రములందును నేను స్వయముగ ప్రసన్నుడనై యుంటాను. నన్నారాధించిన వారికి సమస్త భోగముల నిచ్చెదను. ముందియ్యది మహా ప్రభావం గల దివ్య క్షేత్రము కానున్న"దని చెప్పి యదృశ్యమయ్యెను. రామానుజాచార్యులవారు నూతనముగ చేయించిన శ్రీదేవి భూదేవి సమేత గోవిందరాజ స్వామి మూర్తులు శ్రీదేవి భూదేవి సమేత చక్రనారాయణ స్వామి మూర్తులు: లక్ష్మణ సమేత సీతా కోదండరామస్వామి మూర్తులు నిచట ప్రశస్తములై యున్నవి. నేటికి యీ మూర్తులన్నింటిని నిత్య నైవేద్యములు చెల్లుచునే యున్నవి. సముద్ర తీరమునందు వెలసియున్న హనుమ దాలయంబున నెంతమాత్రమును సముద్రపు ఘోష వినపడక పోవుట మహాశ్చర్య మనక తప్పదు.

ఇచ్చటి కూర్మకుండిక యను జలాశయమునందు ప్రతి మాఘశుద్ధ చవితిలు నాటికి కాశినుండి గంగ వచ్చుచున్నది. యాత్రికు లిందు స్నాన పానదానాదులను చేయుచుందురని సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించి పోయి అరసవల్లిలో మజిలీ వేశాడు.

అరసవల్లి క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! అరసవల్లి మొదటిపేరు హర్షవల్లి. సూర్యనారాయణమూర్తి యిచట ప్రముఖ దైవము. భక్తాదుల కభయ ప్రదానము నిచ్చుచున్న సూర్యమూర్తి

సుందరముగా నున్నది. సూర్యాలయమందు యొక కోవిలలో శివలింగమున్నది. ఇచట పుష్కరిణిలో శుచులైన వారిని పూర్ణాయురారోగ్యములు- తేజస్సు- భాగ్య భోగములు కైవల్యమును సిద్ధింపగలవు.

సూర్యునకు ప్రియమైన ఆదివారము లందిచట స్వామికి వేడుకలు జరుగు చున్నవి. ప్రతిమాఘ శుద్ధ రథసప్తమిలలో మహోత్సవములగు చున్నవి. పుట్లకొలది పంచదార కలిపిన వేడిపాలను అమృతకుండి యను పేరున స్వామి కారగింపు చేయించిన తరువాత త్రాగదలంచిన వారికి తీర్థ ప్రసాదములుగ నిచ్చుటయు వారు త్రాగుటయు నిచటి సంప్రదాయము.

ప్రయాగవాటి యనంబడు తాయకాడ గ్రామంబున సిద్ధేశ్వరుండను లింగము దుంప గ్రామంబున కుత్తరముగ సోమేశ్వరుడను లింగము; సంగమాగ్రహారమునకు తూర్పుగ సంగమేశ్వరుడను లింగము. శ్రీ కామదంబుని కోటేశ్వరుండను లింగము కశ్యేపల్లి యందు మణినాగేశ్వరుండను లింగము లైదును ప్రసిద్ధములైనవి.

మహాభారత యుద్ధం సమీపించింది. బలరామ కృష్ణులు వారికి బంధువులు. ఐనను శ్రీకృష్ణుడు పాండవ పక్షపాతి యని తెలిసికొనిన బలరాముడు తమ్ముని కాదనలేక తీర్థయాత్రలకు బయలుదేరాడు. ఆయన దండకారణ్యములో పయనించు చుండగ, దప్పిక గొని యీ కొండనేలల యందెక్కడను నీరు దొరకక బాధ పడ వలసి వచ్చింది. ప్రస్తుతంబున తనకే గాక ముందుముందు ప్రజలకైన నుపయోగ పడవలయునను తలంపున చేత గల నాగిలిని భూమిమీద నచ్చుటచ్చుట గొట్టుచు

పయనించెను. నాడా బలరాముని నాగటికిందెగినచోటు లందుదయించిన జలధారలు క్రమముగ స్వర్ణముఖి; వంశధార; ఝుంఝూవతి; లాంగవీ నదులను నామములతో ప్రవహించుచున్నవి. నాడు లాంగవీనది యందే బలరాముడు స్నానాదులు చేసినట్లు పురాణములు తెలుపుచున్నవి.

బలరాముడపుడు శ్రీకాకుళంబు నందొక లింగమును ప్రతిష్ఠించి యజ్ఞ మొనరించారు. యజ్ఞభోక్తగ విచ్చేసిన దేవేంద్రుడు డచటివారి భక్తి ప్రపత్తుల కానందించి నందున వారికి సకలైశ్వర్యములు సమకూరుట కుపాయము నాలోచించి బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరాంశలు గలట్టియు కర్మసాక్షి యైనట్టియు తేజోమూర్తియునైన సూర్య ప్రతిష్ఠ స్వయముగ చేసినట్లు క్షేత్రమహాత్సవములు చెప్పుచున్నవి.

నేను చూచినంతలో ప్రపంచము నందుసూర్యాలయ మీ యరసవల్లిలోనే కలదు. కోణార్క యనచోట పూర్వమొక మహారాజా దరణమున శిల్పాచార్యులు సూర్యాలయము నతి మనోహరముగ నిర్మించినట్లును వినుచున్నాము. అచట దైవాంశ సంభవుడైన యాశిల్పి బ్రహ్మ ఒక పెద్ద శిలయందు రథము;రథచక్రములు రథాశ్వములు మొదలైన వానినన్నింటిని జీవకళలుట్టి పడేలాగున నిర్మించాడు. శిల్పి కుమారుం డొకనాటిరేయి శిలాశిల్పమై యున్న రథమునెక్కి గుఱ్ఱములకు ప్రాణ ప్రతిష్ఠలగావించి, కొలచే నదిలించినంత రథము కదులుచు పెళపెళ ధ్వనులు పుట్టెను. అది చూచిన వృద్ధ శిల్పాచార్యులు వెంటనే గుర్రముల కాళ్లు నరికివేయగ నవి యథా పూర్వకముగ శిలా ప్రతిమలై నిలిచిపోయినందున నేటికిని మనకు కన్పట్టు చున్నటులు కోణార్క సూర్యాలయ చరిత్రలు చెప్పుచున్నదని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించపోయి సింహాచలములో మజిలీ చేశాడు.

సింహాచల క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! ఇది నరసింహ క్షేత్రము. విశాఖపట్నమునకు సమీపము నందున్నది. విశాఖ యొక సుందరమైన గొప్ప పట్టణము. ఇచట జలయాన యంత్రములను నిర్మాణము సేయు కర్మాగారమున్నది. మరియు నెన్నియో గొప్ప సంస్థలున్నవి. నగరము సముద్రమునంటు యోడరేవు [హార్బరు కలిగియున్నది] పట్టణమునందు గొప్ప వ్యాపార కేంద్రములు, కళామందిరములు మిక్కిలిగా నున్నవి.

పూర్వం హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపు లనేవారు దానవ సోదరులు వారిబాధలు భరింపలేక దేవీమునీంద్రులు శ్రీహరితో మొర బెట్టుకున్నారు. అంత మాధవుడు వరాహరూపం ధరించి తమ్ముడగు హిరణ్యాక్షుని చంపినందున అన్నయైన హిరణ్యకశిపుడు విష్ణువుమీద పగదీర్చుకొన పంతం బట్టి యున్నాడు.

రాక్షసరాజున కింతలో ప్రహ్లాదుడనే కొడుకు పుట్టాడు. ప్రహ్లాదుని పుట్టుక నుండి విష్ణుభక్తి పట్టుబడింది. కుమారుడించుక పెద్దవాడయ్యాక తండ్రి "వైకుంఠుడు మనకు పగవాడు వాని నామస్మరణం చేయవల"దని చెప్పాడు. కాని ప్రహ్లాదుడు తండ్రిమాట వినలేదు. తండ్రి కుమారుని బెదిరించాడు—చివరకు చంప ప్రయత్నించాడు. కాని ఫలితం లేకపోయింది. ప్రాణం విసిగిపోయి నీ హరి యెక్కడున్నాడో చూపుమని హిరణ్యకశిపుడు గద్దించాడు ప్రహ్లాదుడు దండులకు "హరిలేని చోటేలేదు. అంతటా యున్నా"నని బదులు చెప్పాడు. మరికోపం చెందిన హిరణ్యకశిపుడు "ఐతే యీ స్తంభంలో చూపు" మని గదతో

కొట్టాడు. స్తంభం పెళ పెళా రావంచేస్తూ పడిపోయింది. స్తంభం నుండి శ్రీహరి నరసింహ రూపంలో బయటకు వచ్చి రాక్షసేంద్రుని సంహరించాడు.

అట్లు హిరణ్య కశిపుని వధించిన నరసింహమూర్తిని ప్రథమంబుగా కీర్తించిన ప్రహ్లాదుడే యీ సింహాచల మందలి స్వామిని ప్రతిష్ఠ చేసినట్లు యితిహాసము చెప్పుచున్నది. ప్రతి వైశాఖశుద్ధ క్షయ తదియ లందు సింహాచల నరసింహమూర్తి నిజ రూపమున ప్రకాశించు చుండుననియు జన ప్రతీతి కలదు. ఆనాడీచోట స్వామి కభిషేకములు వైభవములు జరుగుచున్నవి. యాత్రికులు నిత్యము వచ్చుచున్నారు స్వామి పూజాదులు సేయు పరివారములో వైష్ణవులు స్మార్తులును కలసి పనిచేయుచున్నారు.

ఇంకొక విశేష మేమనగా— యీ విశాఖపట్నమునకు చేరువ యందున్న పయుమాక యను క్షేత్రము కూడా ప్రభావము కలది. శ్రీనివాసావతారమున విష్ణుమూర్తి ఆకాశరాజు కుమారి యగు పద్మావతి మీద వ్యామోహముతో వేట నెపంబున వచ్చినపుడొక యాదవుడా మహనీయునకు పాలు సమర్పించిన దిచటనేనని పురాణములు చెప్పుచున్నవి. అచటి దేవాలయము చూడ చిన్నదైనను మహిమలో తక్కువకాదు. పర్వతమునకు దిగువుగ స్వామి పుష్కరిణికి సమీపము నందున్న కోవెలలోని వెంకటేశ్వర స్వామికి నిత్య నైవేద్యాది భోగములు జరుగుచున్నవి. దాని కీశాన్యమున నున్న దేవాలయంబునను నిత్య భోగములకు లోపములేదు. నృసింహాద్రి సాలిగ్రామములు లమితముగ నున్నవి.

మరికొంత దూరమున పిఠాపురమున్నది. అచ్చటి ప్రఖ్యాతి దైవము కుక్కుటేశ్వరుడు. కోడియాకారమున నుండుటచే ఈ స్వామిని కుక్కుటేశ్వరుడనుచున్నారు. పైనున్న పాత్రలోని జలమభిషేక బిందువులుగా దేవుని తలపై బడి

నపుడవి కుక్కుటేశ్వరుని ముక్కునుండి క్రిందకు జారుచున్న దృశ్యము మనము చూడగలము. ఇందు వేంచేసివున్న రాజరాజేశ్వరీ దేవిని కూడ నిత్య వైభవములు యథావిధిగా జరుగుచున్నవి.

ఆలయ ప్రాకారము నందీశాన్యముగ నున్న విష్ణుపాదములమీద యాత్రికులు పిండములను వైచి పుష్కరిణీ యందు విడిచిన ఫలితమును పొందుచున్నారు. పిఠాపురం రాజావారి కోటపురమునందున్నదని వివరించిన సదానందయోగి మరు దినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి రాజమహేంద్రవరంలో మజిలీ చేశాడు.

రాజమహేంద్రవర క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! పుణ్యగోదావరీ నదీ తీరమునందున్న ఈ రాజమహేంద్రవరం పౌరాణిక స్థలమేగాక చారిత్రాత్మిక స్థలమునై యున్నది. ఈ యఖండ గౌతమీ తీరమున మృకండ మహాముని కుమారుడైన మార్కండేయునకు సంపూర్ణాయువు నిచ్చిన శివలింగము కూడ వెలసియున్నది. జనార్ధన క్షేత్రమని పేరుగాంచిన కోటి లింగాల క్షేత్రమిందే యున్నది. గౌతమ మహామునియు ఈ ప్రాంతమునందే తపమాచరించినందున నిదియెంతయు పుణ్యస్థలంబని చెప్పదగియున్నది.

పాండవుల సంతతివాడైన రాజరాజనరేంద్రుడు కొంతకాలం క్రిందట నీరాజమహేంద్రమును పాలించాడు. రాజాస్థానకవియైన నన్నయ భట్టారకుడే వ్యాస

విరచితంబైన సంస్కృతభారతము నాంధ్రీకరించిన ముగ్గురుకవులలో మొదటివాడు. అథర్వణాచార్యుండను యొక కవి భారతమును తెలుగుసేతచేసి కొనివచ్చి వినిపింపగ నన్నయభట్టు అసూయాగ్రస్తుడై కపటోపాయంబున వాని భారతమును తగలబెట్టించి నట్లును—ఆ సమయమున నెవరికో చదువుకొన యిచ్చిన విరాటపర్వము మాత్ర మగ్గిపాలుగాక యీనాటి వరకు నున్నదను విషయమొకటి తెలియుచున్నది.

రాజరాజు కుమారుడు సారంగధరుడు. రాజరాజుగారి చిన్నభార్య చిత్రాంగి. ఒకానొక కారణమున చిత్రాంగి తన సవతి కుమారుడైన సారంగధరునిమీద కృత్రిమ నేరారోపణ చేయగ రాజు నిజము తెలిసికొనలేక కుమారుని కాలుచేతులు నరికించిన చరిత్ర లోక విదితమై వున్నది. నేటికిని రాజమండ్రికి యూరి వెలుపల సారంగధర మిట్టయను నొక ప్రదేశము కలదు.

అటులనే రాజరాజుల వారి తండ్రి విమలాదిత్య విష్ణువర్ధనుడు విజయయాత్ర గావించుకొని తిరిగి వచ్చుచు పెనుగొండ పట్టణముగ విచ్చేయగ వేశ్య కుల పెద్ద లయిన కుసుమ గుప్తాదులు వారికి స్వాగతమిచ్చారు. ఆ సమయంబున విష్ణువర్ధ నుండు కుసుమగుప్తగారి కుమారి వాసవిని గాంచి ప్రేమించి వివాహంబాడ నిశ్చ యంచుకున్నాడు. కాని కుసుమ గుప్తాదులు వైశ్యులు—రాజు క్షత్రియుడు నైనం దున నేమి-మరి కొన్ని యితరకారణంబులచే నేమి ప్రభువులతో వియ్యమొంద సమ్మతించలేదు. ఆ కారణమున విష్ణువర్ధనుడు కోపోద్దీపిత మానసుడై వారినందరను బంధింప బయలుదేరి రాజమండ్రి నుండి పెనుగొండకు వచ్చునంతలో వైశ్య ప్రము ఖులు దంపతులుగను-వాసకాంబియు నగ్నికుండములలో ప్రవేశించారు. ఆ వార్తవిని విష్ణువర్ధనుడు తల పగిలి మరణించాడు. తరువాత వాసవి వైశ్యులకు కులదేవతయై

పెనుగొండయందు ఆ వాసవీ కన్యకాపరమేశ్వరి యను పేరున వెలిసింది. ఆమెకు నిత్యదీపధూప నైవేద్యాది వైభవములు మహోన్నతములుగా నూరూర జరుగు చున్నవని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించి పోయి భద్రాచలంలో మజిలీ చేశాడు.

భద్రాచల క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! శ్రీరామక్షేత్రము లన్నిటిలో భద్రాచలం మిగులపేరు గాంచింది. చైత్రశుద్ధ పాడ్యమీలు మొదలు నవమీలు వరకు లిచ్చట వైభవములు— నవమినాడు శ్రీ సీతారామ కళ్యాణ మహోత్సవములు వైభవముగా జరుగుచున్నవి. ఆ వేడుకలు చూడ దూర దేశముల నుండియు ప్రజలు తండోప తండములుగా వచ్చుచున్న యాత్రస్థలము.

కంచర్ల గోపన్నయను నియోగి బ్రాహ్మణుడు పూర్వ మీ భద్రాచలము నందుండెడివాడు. ఆయన మొదటినుండి శ్రీరామభక్తుడు. గోపన్నగారి ధర్మపత్ని కమలాంబ, కుమారుడు రఘురాముడు. దాన ధర్మములు గల యా బ్రాహ్మణ కుటుంబం కొలది దినములలోనే సంపదను కోలుపోయింది. గోపన్న నిపుడందరు రామదాసని పిలుస్తున్నారు.

ఆ కాలంలో గోల్కొండ నేలుచున్న తానిషా యొద్ద మంత్రులుగా నున్న అక్కన్న మాదన్నలు రామదాసుగారికి మేనమామలు. వారిద్దరు ప్రభువులకు చెప్పి

మేనల్లునకు భద్రాచలం తహశీల్దార్ పని యిప్పించారు. గోపన్న మరల ధనవంతు డయ్యాడు. బ్రాహ్మణ సంతర్పణలు ముమ్మరంగా చేస్తున్నాడు. రామభక్తి నానా టికి పెరిగిపోయింది.

అప్పటికి భద్రాచలము నందున్న పురాతన దేవాలయం పూర్తిగా శిధిలమై పోయింది. రామచంద్ర ప్రభువుల కాలయం లేకపోవడమా అన్న చింత వానిలో బలపడినందున వెంటనే పనివారల నియమించి కోదండరామాలయమును మనోహర ముగ నిర్మాణం చేయించాడు. చుట్టు ప్రాకారం నిర్మించాడు. సీతమ్మ వారికి రాములవారికి లక్ష్మణులవారికి గూడ మణిహారములు, రత్న కిరీటములు మొదలైన వానినెన్నింటినో యేర్పరచాడు. సీతారామ కల్యాణాది వుత్సవము ఇది వరలో యెవరు చేసివుండనంత వైభవముగ చేయుచున్నాడు. ధనమంతయు వ్యయమై పోయింది. ప్రభుత్వం వారికి చెల్లించవలసిన రాజపన్ను ద్రవ్యం మూడు లక్ష్యల రూపాయలు చెల్లించలేక పోయాడు.

రాజద్రవ్యము నపహరించిన నేరము క్రింద రామదాసును రావించిన తానిషా వారాయనను చెఱశాల యందుంచారు. తానీషా తరువాత గోల్కొండ చక్రవర్తుల పాలన అంతరించిపోయింది. నేటికి హైద్రాబాదుకు సమీపమునందున్న గోల్కొండ కొండమీద ఖిల్లాయను పేరున నాటి మొగలాయి కులీ రాజులనాటి మనకు కన్పట్టు చున్నది. కొన్ని కట్టడములు శిధిలములైనను మిగిలిన యాకోట దృశ్యములను చూచిన వారానందింపక నుండజాలరు. "నాడు గోపన్న బంధింపబడిన చెఱశాల వున్నదిచటనే"నని గుర్తింపదగిన యవకాశము లీనాటికిని కలవు.

రామదాసుగారిచే నిర్మింపబడిన ఈయాలయ ప్రాకారమంత రమణీయమైనది. స్వాములవారికి చేయించిన వాహనములు, అలంకార భూషణములు నేటికిని దేవాల యాధికారుల స్వాధీనమునందున్నవి. రాజమహేంద్రవరము వారిచటకు రా నదీ ప్రవాహమున జలయానముల సౌకర్యమున్నదని వివరించిన సదానందయోగి మరు దినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి విజయపురి యని చెప్పబడుచున్న యింద్ర కీలాద్రి దగ్గర మజిలీ చేశాడు.

విజయవాడ క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! రాజమంద్రి నుండి బయలుదేరిన మనం కొవ్వూరు యొద్ద గోదావరిని దాటి నిడదవోలు, ఏలూరు, కొండపల్లి నగరముల మీదుగ ఈ విజయ పురిని చేరుకొంటిమి. ఈ నగరము మున్ను మాధవవర్మ యను ధర్మ ప్రభువుచే పాలింపబడినట్లు, నాడీ పట్టణమునకు కనకపురి యను పేరు వచ్చినట్లును శాసన ముల వలన దెలియుచున్నది.

సహ్యాద్రి యందుయించినదనియు, బృహస్పతి కన్యారాశి యందున్నప్పుడు పుష్కరిణి యగుచున్నదియు జీవనదియునైన కృష్ణవేణి ఈ నగరమునంటి యిచటి యింద్రకీలాద్రిని రెండు భాగములుగా విడదీసికొని ప్రవహించుచున్నది. పూర్వం దుర్గాసురుడు మొదలైన దుష్టదానవులను సంహరించిన ఆదిశక్తి ఈ యింద్రకీలాద్రి మీద కనకదుర్గాదేవియై వేంచేసి వున్నది. ఆ స్థలమును కనుక దుర్గమల్లేశ్వర క్షేత్ర మనుచున్నారు. మహిషాసురుని వధించినందున నీమెకు మహిషాసుర మర్దని యనియు నామాంతరము. కొండమీదికి లక్కని సోపానములున్నవి. ఆలయ పాలన కర్తలున్నారు. నిత్యము దేవిని దర్శింప యాత్రికులు వచ్చుచున్నారు.

ఈ కొండమీదనే ప్రఖ్యాతిగాంచిన భ్రమరాంబా సమేత విజయేశ్వరస్వామి దేవాలయము పురాతనమై యున్నది. నాడు కొన్ని మైళ్ళ వైశాల్యమునను న్న ఈ దేవళ ప్రాకారమిపుడు పూర్తిగ హరించిపోయింది. విజయేశ్వరస్వామి సన్నిధిలో వీరభద్ర, సుబ్రమణ్యేశ్వర, నందీశ్వర, విఘ్నేశ్వర ప్రతిష్ఠలును చేయబడివున్నవి. అందొక వేయి స్తంభముల మండపంబున్నది. మహాశివరాత్రి కిచట వైభవోపేతంబుగ రజతోత్సవములు జరుగుచున్నవి.

అదిగాక ద్వాపర యుగమున పాండవ మధ్యముడైన యర్జునుండు తపమాచరించి శంకరునివలన పాశుపతాస్త్రము పొందినదియు నీ యింద్రకీలాద్రి మీదనేనని పురాణములు చాటి చెప్పుచున్నవి. కృష్ణానది కొకప్రక్క ఈ యింద్రకీలాద్రియు, రెండవప్రక్క సీతానగరం కొండయు గలవు. సీతానగరం కొండమీద ప్రసిద్ధమైన గొప్ప సీతారామ దేవాలయమున్నది. ఇచటి స్వామికి వైభవములు జరుగుచున్నవి. కొందరీ దేవాలయావరణమునందు వివాహాది శుభకార్యములు చేసికొనుచున్నారు. అచ్చట నొక చిన్న పల్లెవలె యిండ్లు అంగళ్ళేగాక ప్రయాణ సౌకర్యములు నేర్పడినై. చాక్షువ మన్వంతరమున బ్రహ్మదేవుడు యజ్ఞము సేయుచుండగ సరస్వతిదేవి యేదియో లోపము జరిగినదని యాగ్రహించి క్రమవు చూడవచ్చిన దేవతలను మునులనుకూడ "మీరందరు నదులై పొం"డని శపించిందట. ఆ కారణమున మహావిష్ణువే కృష్ణానదిగాను–శివుడు వేణినదిగను–బ్రహ్మ కుముద్వతీనదిగను రూపములను ధరించి సహ్యాద్రినుండి భూపతనమై ప్రవహించుచుండ మిగిలిన మునీంద్రులు నారాయణి, కాశిక, తులాస, భీమ, ముచికుంద మహావైష్ణవి, భద్ర, విశాలాది నామములతో యుపనదులుగా మారి కృష్ణవేణి యందే కలసినట్లు నదీ పురాణములు తెలుపుచున్నవి.

దుర్గాక్షేత్రమైన కృష్ణానదీ తీరమున యింద్రతీర్థము, శివత్రిశూలతీర్థము

శంఖతీర్థము, ఋషితీర్థము, సోమేశ్వరతీర్థము, బ్రహ్మతీర్థము, నృసింహతీర్థము, ఫల్గుణతీర్థము, ముక్తితీర్థములెన్నియో యున్నవి. విజయపురి పట్టణము నందెన్నియో సత్రములు–మఠములు–దేవదేవాలయములును ప్రసిద్ధిచెందినవి, గొప్ప వ్యాపార కేంద్రము, ప్రయాణ సౌకర్యమున ఇది పెద్ద కూడలి స్థానము. నగరమును చుట్టుకొని పెక్కు గ్రాములున్నవని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి కృష్ణనుదాటి మంగళగిరి నృసింహస్వామిని దర్శించు కొని గుంటూరు చిలకలూరిపేట ఒంగోలుమీదగ పయనించి శింగరాయకొండలో మజిలీ చేశాడు.

శింగరాయకొండ క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! పూర్వము లంకాధిపతియైన రావణబ్రహ్మ యేలుబడిలోనే ఈ దండకారణ్య ముండెడిది. రావణుం డిక్కడ తన బంధువులు అనుచరులునైన రాక్షసులను పాలకులుగా నియమించాడు. రామాయణకాలం నాటికి కరదూషణాదు లిచట పెత్తనపుదారులై యున్నారు. కరాటనుండి దేశమంతయును నాడు కరదూష ణులను వారే పాలించిరనియు; యిచటకు పడమరగనున్న సేనంపాలె మనబడు చోటున వారి సేనా నాయకుండు కాపురముండెననియు చెప్పబడుచున్నది. దానికి చేరువులోనున్న ముచ్చేరు నను నది సీతాదేవి ఋతుమతి యైన నాల్గవనాడు స్నాన మాడి నపుడా నీటిచే నేర్పడినదనియు జనవదంతి కలదు. ఆ కాలమునందిచట పర్యటించిన రామలక్ష్మణులు కరదూషణుల వధించినారని రామాయణము తెలుపు చున్నది.

సింగరాయకొండ మీద నాడు శ్రీరామునిచే ప్రతిష్ఠ చేయబడిన నరసింహ

మూర్తి యున్నది. దాని కించుక దక్షిణముగ యిందిరా మందిరములున్న దేవాలయ గోపుర మేడంతస్థులతో నిర్మింపబడినది. కోవెల వెనుక భాగము నందొక భవనాశని యను పుష్కరిణి వున్నది. అందొక గుహయు గుహ ముందొక యమ్మ విగ్రహ ములు కలవు. గుహలోపల శయనించిన శ్రీరామచంద్ర విగ్రహమును కలదు. ఈ గుహ పొడవు చెప్పవలయుననిన యిచటికి పశ్చిమంబుగా నున్న వేదగిరి యందలి నృసింహమూర్తి మందిరము వరకు నున్నదని ప్రసిద్ధి వినబడుచున్నది. ఈ గుహయందే యించుక భీతిగొలుపు నరసింహాకృతి కూర్చుని వున్నది. నాటి కరాసురుడీ మూర్తి నారాధించెడి వాడట.

తూర్పునందొక క్రోసు దూరమున కరాటి సోటను కొండచోటున్నది. అది సముద్రము నంటి పైభాగమున క్రోసు క్రోసున్నర వైశాల్యమున సమతలముగా నున్నది. నాటి కరాసుర రాజధాని యదియేనట. నరసింహస్వామి యుగ్రమూర్తి యైనందున వాని దృష్టివలన ప్రజల కపకారము కలుగరాదని తలంచి నారదముని యీ నరసింహుని శాంతమూర్తిని చేసి ప్రతిష్ఠగావించినట్లొక జనవాక్యము కలదు.

పశ్చిమోత్తరములుగ ప్రవహించు పెన్నానదియు శింగిరాయకొండ నంటి పాడుచున్నది. పెన్నానది యొక్క రెండవపేరు పినాకి. జొన్నవాడ యందు కామాక్షీ మల్లికార్జునస్వామి వేంచేసి వున్నాడు. బొగ్గేరు చెయ్యేరులు రెండును వచ్చి పెన్నలో గలియు కూడలి యందు సంగమేశ్వరాలయ మున్నది. కృతయుగం బున కశ్యపబ్రహ్మ యీ ప్రాంతము నందు యజ్ఞ మొనరించినపుడు పినాకి నదికి దక్షిణమున వేంచేసివున్న రంగనాయక స్వామిని—జొన్నవాడ కామాక్షీ మల్లికార్జున స్వామిని, వేదగిరి నరసింహ స్వామిని, నెల్లూరు మూల స్థానేశ్వర స్వాములను గూడ ప్రతిష్ఠలు చేసినట్లు వినుచుంటిమని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించి పోయి శ్రీకాళహస్తిలో మజిలీ చేశాడు.

శ్రీ కాళహస్తి క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! శ్రీ కాళహస్తిని కైలానము—భూతలకైలానము—శ్రీపురము-విష్ణుపురము—మండలేశ్వర మనియు పిలుచుచుందురు. శ్రీ కాళహస్తీశ్వర స్వామి మహాత్మ్యము గొప్పదిగనే వర్ణింపబడినది. కొండమీద దేవాలయ ప్రాకార గోపురము ప్రఖ్యాతి గాంచినది. ఈ స్వామిని వాయులింగమందురు. ఆది నయంభవు పర్వతము నంటుకొని మహాప్రభావం గల సువర్ణ ముఖినది ప్రవహించున్నది.

స్వామి సన్నిధిలో శ్రీవారి దేవేరి యైన జ్ఞాన ప్రసూనాంబయు సుప్రసన్న వదనయై దర్శనమిచ్చుచున్నది. ఈ క్షేత్రము నందెన్నియో పుణ్యతీర్థములు, దివ్య స్థలములు, దేవతామూర్తులు, వానికిగల యితిహాసములు గలవు. కాళహస్తీశ్వరుని సేవించి ధన్యులైన వారెందరో వున్నారు.

పూర్వకాలమున లింగము గుడియందుగాక బహిరంకముగ నున్నపుడొక సాలీడు స్వామియందు భక్తికలిగి యెండ తగలరాదని తలంచి నీడపడునట్లు- పైనున్న చెట్టుకొమ్మల నాస్కారము చేసికొని తన నూలిపోగులతో వలనల్లినది. పరమేశ్వరుడు దాని సేవకానందించి మోక్షమిచ్చినాడు. అటులనే మరికొంత కాలంబున కొక పాముయు నాగలోకమునుండి మణులను దెచ్చి సమర్పించుచుండెడిదనియు, ఒక యేనుగు ప్రతిదినము తొండముతో జలము తెచ్చి లింగము నభిషేకించుచుండెడి దనియు—శంకరుడా సాలీడు ఏనుగులకు ప్రసన్నుండయ్యెననియు పురాణములు

తెలుపుచున్నవి. ఆ ముప్పురివలననే ఈ దేవుడు శ్రీ కాళహస్తీశ్వరుడని పేరుగల వాడయ్యాడు. శ్రీ యనగ సాలెపురుగు-కాళమనగా సర్పము. హస్తియనగా ఏనుగు. కావున నిది శ్రీకాళహస్తీశ్వర క్షేత్రమయింది.

మహాభక్త కన్నప్ప చరిత్రయు కొనియాడదగినది. కన్నడొక బోయవాని కుమారుడు. ప్రథమంబుగ నీ లింగమును చూచినపుడే వానికి మూఢభక్తి యేర్పడింది. "ఏం స్వామీ! ఈ యడవిలో నొంటిగ నుంటివేమి; నీయందెవరునులేరా! పోని అన్నమైనను తింటివా; అయ్యో!మాటలాడకుంటివేమి;ఆకలి వేయుచున్నదా" అని అడవిలోనికిపోయి దుప్పి మాంసము లింగము ముందుంచి తినమన్నాడు. ఆయననుండి సమాధానం రానందున "నీవు తినేదాకా నేనూ యేమీ తిన"నని పట్టుబట్టి కూర్చున్నాడు. పరమేశ్వరుడంతట వాని భక్తి పరీక్షింపనెంచి లింగమునందే యొక కంటివెంట నీరుకారుచున్నట్లు కనపడేలాగా చేశాడు. అది చూచిన కన్నప్ప జాలిపడి జాలిపడి "నీ కన్ను దెబ్బతగిలినదా! నాకామాట చెప్పవే"మంటూ తనచేతి యందున్న బాణంతో తన కంటిగ్రుడ్డు పెకలించి యా నీరుకారుచున్న కంటిమీద నుంచగనది శివమాయవలన నిలిచిపోయి రెండవకంట నీరుకార మొదలయింది. కన్నప్ప తన రెండవకన్ను గూడ యిచ్చెదననిచెప్పి మరల బాణముతో తన రెండవ గ్రుడ్డు పెకలింపబోవు నంతలో శ్రీకాళహస్తీశ్వరుడు నిజరూపమున దర్శన మిచ్చి "వత్సా! సాహసింపకు"మని వానికనేక వరములనిచ్చి యదృశ్యమయ్యాడు.

తరువాత కన్నప్పకు కైలాసము సిద్ధించింది. జ్ఞానప్రసూనాంబా శ్రీ కాళహస్తీశ్వరస్వామి మహిమనిట్లెన్ని చెప్పినను తరిగేవికావని వివరించిన సదానంద యోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి తిరుపతిలో మజిలీ చేశాడు.

తిరుపతి క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! తిరుపతి వెంకన్న పేరు తెలియనివారుండరు. ఈ ఏడు కొండలవానికి వచ్చే ఆదాయం ఇంకొక క్షేత్రమునందెచ్చటను లేదు. ఇచ్చటి పాలనాధికారులు దేవుని సొమ్ము వెచ్చించి ధర్మసత్రములు మొదలైనవానిని నెల కొలపడమే కాకుండ మంచి కళాశాలలు నడుపుచున్నారు. భారతీయుల కవసరము లగు పురాతన గ్రంథములను ప్రచురించుచున్నారు. బీద కవుల రచనలు ముద్రణ లకుగాను ధనసహాయమును విరివిగ చేయుచున్నారు. యాత్రికుల కెన్నితో విధముల సౌకర్యములను కలిగించుచున్నారు. ఉచిత భోజనముల పెట్టుచున్నారు. సర్వవిధముల క్షేత్రాభివృద్ధికి తోడ్పడుచున్నారు.

దిగువ తిరుపతినుండి యెగువ తిరుపతికి దేవాలయమువారును ప్రత్యేకముగ బస్సులను నియమించియున్నారు. కావలసిన భోజనహోటలులు; విశ్రాంతి భవన ములు; గ్రంథాలయములు; చలనచిత్ర ప్రదర్శనశాలలు; వైద్యనిలయములు; అంగడులుకూడ తిరుపతియందెక్కువగ నున్నవి, అన్ని వైపులనుండి రాకపోకల కనువైన బస్సులేగాక కొన్ని రైలు వసతులునున్నవి.

కొండమీదాలయ గోపురంబులకు బంగారు కలవని చెప్పుదురు. స్వామివారి యాభరణాదుల విలువగట్టుట సామాన్యముకాదు. ధర్మ దర్శనమునకై ప్రజలు క్యూలో బారులుదీరి గంటలతరబడి నిలుచుందురు. మ్రొక్కుబడులు చెల్లించుటకు— వైభవములు చేయించుటకుకూడ కమిటీవారు నిర్ణయించిన రుసుములు చెల్లించవల

యును. అధికారులు నిర్ణయించిన రొక్కములిచ్చి స్వామి సన్నిదిలో వివాహములు చేసికొనువారి నందరను వరుసగ కూర్చుండబెట్టి దేవాలయమువారే వారి భజంత్రీలు- పురోహితులతో కళ్యాణమునను జరిపించు చున్నారు.

ఒకానొక సమయంబున మాళవదేశ మందలి కల్యాణపురమునకు చెందిన ధర్మపాలుండను పేరు కలిగిన విశ్వకర్మ బ్రాహ్మణుడు కంచుపాత్రలను విక్రయింప తన పరివారములతో కాంచీనగరమునకు బోవుచు నొకనాటి రేయి శేషాచలమునకు దగ్గరలో శయనించినట్లును, వారి స్వప్నము నందొక దివ్య పురుషుండు కనపడి "ఆచార్యా! మీకు సమీపమునందే యున్న సుబ్రమణ్యేశ్వరాలయ మందలి యంత్రములు నేడు ధనాకర్షణ జనాకర్షణమును కోల్పోయి యున్నందున నీవు వానిని సంస్కరించి పునః ప్రతిష్టలు సేయు"మని చెప్పినట్లును, మరు దినంబున ధర్మపాల శిల్ప బ్రహ్మ స్నానసంధ్యాది క్రియలు నెరవేర్చికొనిన తరువాత వేదమంత్రములను పఠించుచు పురాతల యంత్రములను వెలికి దీసి నూతన యంత్రముల నమరించిన నాటి నుండియే క్షేత్రమిట్లభివృద్ధి పొందినట్లు నొక ప్రబంధ ప్రమాణమున్నది.

అదినుండి శేషాచలము మూడు భాగములుగా కలసియే యున్నదట అందు దక్షిణ భాగమున బ్రహ్మయు, మధ్య భాగమున అహోబిల నరసింహమూర్తియు, ఉత్తర భాగమున మల్లికార్జునులు కొలువై యున్నారు. ఒకప్పుడు దక్షిణము నందున్న మల్లికార్జునుని చూడ నుత్తరమునకు పోయినపుడు కుమారస్వామి బ్రహ్మతో "నీవెవర"వని యడుగ చతురాననుండు "నేను సృష్టికర్త"నని బదులు చెప్పినందుని స్కంధు డాగ్రహించి బ్రహ్మదేవుని కారాగారమున బంధించి తానే స్వతంత్రించి సృష్టి చేయబూన పూర్వము బ్రహ్మయున్న స్థానము నాక్రమించి

నల్లొక కథ తెలుపుచున్నది. ఆ కుమారస్వామియే యీనాటి వేంకటేశ్వరస్వామిగ ప్రఖ్యాతి గాంచాడు.

కాని ప్రచారము నందున్న వేంకటేశ్వరుని చరిత్ర యిందులకు విరుద్ధముగ జనవాడుక యందున్నది. ఒకానొక సమయంబున శ్రీలక్ష్మి పెనిమిటిమీద అలిగి పోయింది. శ్రీ మహావిష్ణువు శ్రీనివాసుడై వెంకటాచల ప్రాంతమున దిరుగుచుండగ వరాహస్వామి మిత్రుడయ్యాడు. వకుళమాత తల్లిగా నాదరించింది. శ్రీనివాసునకు ఆకాశరాజు కుమార్తె పద్మావతితో మహా వైభవంగ వివాహం జరిగింది. పద్మావతి పినతండ్రియైన తొండమానుడి వేంకటాచలం మీద నిర్మించిన మందిరముతో శ్రీనివాసమూర్తి లక్ష్మి పద్మావతితో సమేతంగ వేంచేసి యున్నాడని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి కాంచీపురములో మజిలీ చేశాడు.

కాంచీపుర క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! ఈ కాంచీపుర మహాత్మ్యమును గురించి యెంత చెప్పినను తరుగదు. ఐనను చేతనైనంత దనుక మీకెరిగించెదను; ఇందున్న దేవత లందరిలో యేకామ్రేశ్వరుడు ముఖ్యదైవము. కృతయుగంబున పార్వతీ పరమేశ్వరు లిందు విలాసముగ సంచరించిన సమయము-ఒకానొక సమయంబున గౌరీదేవి నవ్వులాటకు శంకరుని రెండుకన్నులు చేతులతో మూసింది. శివుడంతట పార్వతీ! నీవు నాతో

పరిహాసములాడ దగినదానివే కాని కొంచెమైన యోచింపలేక పొరపాటు చేశావుగద!

నా నేత్రములు రెండును సూర్యచంద్ర స్వరూపములని నీకును తెలియును. నా కనుల మూసినంత కాలమీ ప్రపంచమున వెలుగులేక గాఢాంధకారమావరించింది ఇది దేవమానమున మనకు స్వల్ప కాలమైనను మానవకాల ప్రమాణమున యుగములు గడచిపోయినవి. సూర్యచంద్రుల వెలుగులేక యెందరో నిత్యాహార పానాదులకు అలమటించిన పాపము నీకు సంక్రమింనంది సుమా!" అన్నాడు.

పార్వతికపుడు నిజం తెలిసింది. తనకు చుట్టుకొనిన పాపమును పోగొట్టుకొనుట కీశ్వరుడు తెలిపిన చందంబున ఈ కాంచీక్షేత్రమునకు వచ్చి యొక మామిడి చెట్టుక్రింద చాలాకాలం తపసు చేసింది. ప్రియురాలేమి చేయుచున్నదో చూడవలయునని పరమేశ్వరుడిటుకు మారు రూపమున వచ్చినందున చోరేశ్వరుడని చెప్పబడుచున్నాడు. తరువాత శంకరుడామెను లాలించి గాఢాలింగనము చేసికొని యిందే ప్రతిమగా నిలిచిపోయెనట, వారు మామిడిచెట్టు క్రిందనున్నందున నీ స్వామికి ఏకామ్రేశ్వరుండని పేరు వచ్చింది. ఆ ప్రాంతయు లీ మామిడిచెట్టు చాలా కాలము నాటిదని చెప్పుచున్నారు.

ఏకామ్రేశ్వరాలయమునకు ఆగ్నేయముగా కొలది దూరమున కామాక్షమ్మ దేవాలయమున్నది. ఆలయమునకు నాలుగు గోపురములు. దేవి ముఖము గంభీరముగా నున్నది. గర్భాలయమునకు చేరువలో శ్రీశంకరాచార్యులవారు నెలకొల్పిన శ్రీచక్రమున కనుదినము పూజలు జరుగుచున్నవి.కామాక్షి దేవాలయమునకు వెనుక

నన్ను తీర్థమునందు ప్రజలెక్కువగ స్నానములు సేయుదురు.

ఇంకొక విశేష మేమనగ-లక్ష్మి పార్వతీ దేవతలు ఒకప్పుడు లక్ష్మి పార్వతీ దేవతలు "నా పెనిమిటి యెక్కువనగ- నా పెనిమిటి యెక్కువ" అని వాదులాడారు. వారిరువురకు తీర్పుచెప్ప నియమితురాలైన సరస్వతీదేవి "హరిహరులలో యెవరింతకు మునుదెన్నడును విని యుండని క్రొత్త కథ చెప్పుదురో వారధికు"అని నియమింపగా వారు లిద్దరు సరేనని యొప్పుకున్నారు. కథ చెప్పుటకుం దగిన స్థలము కూడ నిర్ణయింపబడింది. యెవరి యిండ్లకు వారు వెళ్ళిపోయారు.

లక్ష్మిదేవి పట్టుదల వలన మహావిష్ణువు శంకర సన్నిధి యందున్న సంగమేయుండను పరిచారకుని రహస్యముగా పిలిచి "నీవు పార్వతికి పరమేశ్వరుడు చెప్పెడి కథలను చాటుననుండి విని వెను వెంటనే వచ్చి యిందిరకు చెప్పవలయు" నని మొగమాట పెట్టినందున నాతడట్లె చేయబూనాడు.

ప్రతిదినము శంకరుడు గౌరికొక కథ చెప్పుటయు- దానినా పార్వతి వేదిక మీద సగము కథ చెప్పునంతలో లక్ష్మందుకొని "ఓస్! యిదియేనా!" అని మిగిలిన కథనంతయు పూర్తిచేయుటయు కాగ ముప్పదిరెండు దినములు గడచినై. పార్వతి ప్రయత్నములు ఫలించుటలేదు, శంకరుడు దివ్యదృష్టితో చూచి సంగమేయుని నాడు కైలాసమున నుండనీయక దూరముగా పంపిన పిదప పార్వతి కింకొక క్రొత్త కథ చెప్పాడు. ఆ దినమున సంగమేయుని సాయము పొందలేకపోయిన యిందిర పందెము నందోడిపోక తప్పలేదు.

కాత్యాయని తను నింతకాలము వంచించిన నారాయణుని సంగమేయుని

గూడ "మీరు మానవులై భూలోకమున బుట్టు"దని శపించింది. అందున నారాయణుండు వ్యాసభగవానుడై యవతరించి భారత భాగవత పురాణములను రచించాడు. నాటి ముప్పదిరెండు కథలు బృహత్కథామంజరి యను పేరున ప్రసిద్ధి కెక్కింది. కపటముగ సంచరించిన లక్ష్మిదేవియు ఆమె కనుకూలముగ సంచరించిన సరస్వతియు గూడ పార్వతి కిచ్చుట వింజామరలు వీచుచున్న దృశ్యము "యేలాల కాంబ"యని చెప్పబడుచున్నది.

నాయనలారా! ఈ కాంచీపురము నందలి విశ్వబ్రాహ్మణ వీధిలో నొక కామాక్షీ దేవాలయమున్నది. ఆ యమ్మవారి పాదముల క్రింద మూడు తలలు కనపడుచున్నవి. అవి ధర్మపాలుని కుమారులు నిరంతరం కామాక్షీ పాద పూజాదురంధరులైన రుద్రసేన వీరసేన భద్రసేనుల వారి తలలు, వానిని గురించిన కథ కలదు.

ధర్మపాల చరిత్రము

మాళవదేశ మందలి కల్యాణపురమునకు ధర్మపాలుడను పేరుగల విస్వకర్మ బ్రాహ్మణుడున్నాడు. వానికి నలుగురు కుమారులు. నిత్యశివపూజా నిరతులైన వారు. ప్రతి శుక్రవారము కామాక్షీ దేవీ పూజ చేయు దీక్ష కలవారు. వారు వేద వేదాంగములు చదివిన పండితులు. పంచ శిల్పా చార్యులు. కంచు యిత్తడి పాత్రలు గొప్ప పనితనముగ నిర్మించి బంగారములో సమానముగ విక్రయించుచున్నారు. వారొక సమతలంబున వ్యాపారమునకై కాంచీపురము పోవుట తటస్థించింది.

కాంచీపురము నేలు రాజుగారి కుమారి కోరినందున మంత్రి సూరన్న ధర్మ పాలుని యంగడిలోని కంచుదర్పణముల రెంటింటిని కొని వాని మూల్యము నీయక నిరాకరించాడు. రాజును మంత్రి చేసిన దుర్బోధలాలకించి శిల్పకుమారులను పరాభవించి నందున యుభయులకు భయంకరమైన యుద్ధం జరిగింది. ఆ పోరాటంలో కామాక్షీదేవి యనుగ్రహం కలిగిన శిల్పి బ్రాహ్మణులే. రాజ సైన్యములను చంప గలిగారు. చోళాంగునికి చిన్నతనమయింది-చిన్నతనంతో బాటు చింతకూడా పట్టు కుంది.

మంత్రి కపటం పన్ని అతి వినయం చూపి క్షమాపణలు గోరి "రాజుగారు మిమ్ము సత్కరింవ పిలుచుచున్నా"రని నమ్మించి శిల్పి కుమారులను ముచ్చరను రాజభవనంబునకు గొనిపోయిన తరువాత వారిని కుత్తుకల లోతుదీసిన గోతులను పూడ్చిపెట్టి తలయి నరికించారు. ఆ శిరములు నేలమీద పడక ఎగిరిపోయి గగన మార్గమున దిరుగాడుచు తండ్రిగారిని పిలిచినై. ఆ భయంకర దృశ్యము చూచిన ధర్మపాలుడు కామాక్షి దేవాలయమునకు బోయి "యిదియేమి యన్యాయము తల్లి" అని వాపోయారు. కామాక్షీదేవి కోపంతో చూచినంతనే మంటలు పుట్టి నగరమంతా రాల్చివేయి పరిస్థితి సంభవించింది. చోళాంగ మహారాజు తన పరివారంతో గూడ వచ్చి ధర్మపాలుని పాదాలమీద బడ్డాడు.

ధర్మపాలుని ప్రార్థన, మన్నించిన కామాక్షిదేవి మంటలను చల్లార చేసింది. ఆమె తెప్పించిన పళ్ళెరములోనికి రుద్రసేవాదుల తలలు వచ్చి నిలచినై. రాజ కోటలో నరికి వేయబడిన శిల్ప కుమారులకు దేవి సంకల్పమున తలలు వచ్చి వారు

లేచి వచ్చారు. పళ్ళేరమందున్న తలలు, దేవిపాదముల క్రింద వెలసినై. నేటికిని యీయమ్మ వారి పాదముల క్రింద మనకా మూడు తలలు దృష్టాంతముగా కనబడు చున్నది.

ఈ మూడు తలలు పాదముల క్రిందనున్న కామాక్షిదేవి చాలచోట్ల మహా మాయాదేవిగా వేంచేసి యున్నది. మహామహిమగల మహామ్మాయీ దేవ్యాలయము లెక్కువగ తెలంగాణాకు చెందిన పోచంపాడు. మంగళంపల్లి, పెద్దకళ్ళేపల్లి, సిద్ధిపేట మొదలైన గ్రామాలలో వెలసియున్నవి. నెల్లూరు మండలానికి చెందిన కందుకూరునందును యీతలమ్మ విగ్రహమునకు పాదముల క్రింద నీ మూడు తలలు కనపడుచున్నవని యెరింగించాడు.

నాయనాలారా! పూర్వమొకప్పుడు లక్ష్మీదేవి యీ ప్రపంచమునకంతకు నేనే ముఖ్యమైనదాననగ సరస్వతియు నేనే ముఖ్యమైనదానినని వాదమాడింది. ఆ విషయం తెలిసిన బ్రహ్మదేవుడు సరస్వతిని మందలించి నీవెంత చదవరివైనను లక్ష్మి ధనవంతురాలు గద. కవులు పండితులు శ్రీమంతులను యాచింపవలచినవారే"నని పలికినందున సరస్వతి భర్తమీదను అలిగి నదియందు కలిసిపోయింది. భార్య తన చెంత లేనందున బ్రహ్మదేవుని మనసు వికలమై యుండగ "ఆకాశవాణి "విధాతా! నీవు సత్యవ్రతక్షేత్రంబను కాంచీపురమందు వేయి అశ్వమేధయాగములు చేసినచో నీకి చిత్తముంచల్యము తీరగలదని హితబోధ చేసింది.

చతుర్ముఖుడు సంతసించి కాంచిపురమునందే యజ్ఞం చేయ ప్రారంభించాడు. ఆ యజ్ఞానికి సర్వలోకము లందలి మునులు దేవతలంతా వచ్చారు. వశిష్ఠ మహాముని స్వయముగపోయి సరస్వతిని భర్త దగ్గరకు రమ్మని పిలిచాడు. కాని ఆమె

నిరాకరించింది. అంత పరమేష్ఠి సూర్యదేవుని పుత్రికయైన సావిత్రిని ధర్మపత్నిగ స్వీకరించి– ఆమెను తన వెంటనుండగ యజ్ఞం చేయ మొదలు పెట్టాడు.

ఆ యజ్ఞసమయంలో దేవతలకు జరుగుచున్న మర్యాదలు తమకు జరుగుట లేదని గొడవలు పెంచుకొన్న రాక్షసులు వెడలిపోయిన తరువాత సరస్వతిని ప్రసన్నురాలిని చేసికొని "అమ్మా! నీ పెనిమిటి నీవుగాక యింకొక స్త్రీని నీ స్థానము నందుంచుకొని సవనము సేయుట మీకంగీకారము లే"దని మాటాడినందున వారు మమ్ము సభనుండి లేచిపొండని పరాభవించారు. "ఇంత యన్యాయమెంతైన నున్నదా, ఐన యీ సమయంబున చేతగాని వానినట్లు దూరముగ పడియుండక నీ గౌరవము నిల్పుకొను"మని చెప్పుటకే మేము వచ్చినారమని చాడీలు చెప్పారు.

చెప్పుడు మాటలాలకించిన సరస్వతి సహ్యాద్రి మీదికెక్కి అక్కడ నుండి నదీరూపమున భయంకర ఘోషచేయుచు యజ్ఞశాల చెంతకు పరుగిడి వచ్చుచుండు నందున్న వారందరెటువారటు పారిపోయారు. నారాయణమూర్తి మాత్రము ధైర్యంతో నదికడ్డముగ శయనించాడు. మహావిష్ణువును చూచి సరస్వతి బిడియపడి వెగవతియను చోటున రెండు పాయలుగ చీలింది. తరువాత వానినుండి కలిగిన యుపనదీలికలె ప్రంప కంప శుక్తిక కనక అసమంజస చండవేగయను నామముల ధరించింది. అటు పిమ్మట సరస్వతినే కళత్ర స్థానమునందుంచుకొని మిగిలిన యజ్ఞమును బ్రహ్మ పూర్తిచేశాడు. శ్రీమన్నారాయణుండు సరస్వతి బ్రహ్మలకు ప్రత్యక్షమై "మీరు యజ్ఞమొనరించిన యీ పుణ్యస్థలము నందే నేను వరదుడనై యుండు"నని వరమిచ్చాడు.

అటులనే రమా రమణుండు కాంచీక్షేత్రమున వరదరాజ స్వామి నామము

ధరించి దేవేరియైన పేరిందేవి తాయూరులో గూడ వేంచేసి యున్నాడు. ఆ దేవున కానాటి నుండు యీనాటి వరకును దినపూజ, పక్షపూజ, మాసపూజలేకాక సాంవత్సరికోత్సవము అతి వైభవముగ జరుగు చున్నవి. వివిధ వాహనాలంకారముల తోను, సూర్యచంద్ర ప్రభలతోను, జరుగుచున్న వైభవములు వర్ణనాతీతములు, ముక్తి ప్రదములైన అయోధ్య మధుర మాయా కాశి కాంచి అవంతి ద్వారము యను క్షేత్రము లేడింటిలోను యీ కాంచి అగ్రస్థానము లభించింది.

ఇందు పదునెనిమిది విష్ణ్వాలయములు–నూటనాలుగు శివాలయములు-యిరువనొక్క తీర్థములు- పరాశబిలము- మామిడి చెట్టు– పెద్దపెద్ద మున్నగున వెన్నియో ప్రఖ్యాతిగాంచిన వని వివరించిన సదానందయోగి మరు దినమున ప్రయాణం సాగించి పోయి పక్షితీర్థంలో మజిలీ చేశాడు.

పక్షితీర్థం క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలా! ఈ పక్షి తీర్థమను స్థలము చెంగల్పట్టు నందున్నది. కృత యుగము నందొకప్పుడు సర్వసంగ పరిత్యాగులు- జితేంద్రియులు నైన యెనిమిది మంది మహామునులకు ప్రపంచ భోగముల ననుభవింప కోర్కె కలిగి యీ కొండ మీద తపమాచరింపగ పరమశివుడు ప్రత్యక్షమై "మీకేమి కావలయు"నని యడిగాడు. మునులంతట నిజమును చెప్పలేక తటపటాయించుచు "మాకు మీ సేవయే కావలయు"నన్నారు. కాని సాంబశివమూర్తి వారి మనసులోని మమకారము గ్రహించినందున "యోగేంద్రులారా! నేను మీ నిజ సంకల్పము తెలిసికొంటిని.

మీ యెనమండుగురును యెనిమిది పక్షులై జన్మింపుడు. ఒక్కొక్క యుగమునం దిద్దరు రెండు పక్షుల చొప్పున ప్రతిదినము గంగాస్నానము చేసివచ్చి నా ప్రసాద మును తినిపోవుచుండుడు. ఆ తరువాత జన్మమున మీరు మోక్షము నొందగల''రని తెలిపి యదృశ్యుడయ్యాడు.

శంకరునిచే నాజ్ఞాపింపబడిన యామునులే కృతయుగంబున పూషవిధాతలను పేరుగల పక్షులయ్యారు. త్రేతాయుగమున సాంపది జటాయువులను పేరుగల పక్షు లయ్యారు. ద్వాపర యుగమున శంభుగుప్త మహాగుప్తలను పేరుగల పక్షులయ్యారు. ఈ కలియుగమున శంబర శంబరాదులను పేరుగల పక్షులై ప్రతి దినమును గంగా స్నానముచేసి యిచటకు వచ్చి పోవుచున్నారు.

యాత్రికులు ఉదయకాల కాలకృత్యముల దీర్చుకొనిన తరువాత పక్షితీర్థంలో సుస్నాతలై కొండనెక్కిపోయి స్వాములవారికి పండ్లు పూలు కర్పూరములు సమ ర్పించిన కొంతసేపటికి దేవాలయమునకు సంబంధించిన పక్షిపండారం వారు వచ్చి భక్తాదులిచ్చిన విరాళములను సేకరించి చక్కెర పొంగలి కలశమును ఘృత పాత్ర లను వెంటగొని వచ్చి స్వామివారికి కైంకర్యముచేసి పూజావిధానము ముగించెదరు. తరువాత పూజారులొక వేదికమీదను—యాత్రికులు వేరుగను కూర్చొని యుండ రెండురెండు యామములగునప్పటికి గగన మార్గమునుండి రెండు పక్షులు వచ్చి; వాని కీయబడిన పొంగలిని తని- నేతిని తాగి; తిరిగిపోవును. అనంతరము నా ప్రసాదము నందరకు పంచి పెట్టుదురు.

ప్రతి పండ్రెండేండ్లకొక పర్యాయము ఈ వేదగిరి యందున్న ఇంకొక దివ్య స్థలం. రుద్రకోటేశ్వర క్షేత్రము. అచట వింతలుజ రుగుచుండుటయు సంప్రదాయము దేవాలయ పెత్తనపు దారికి మొదట స్వప్నమగును. మరు దినంబునందొక మంచి ధ్వని వినబడును. అంతట నా యధికారి శంఖతీర్థములో స్నానమొనరించి వచ్చి పరిసరంబులందు వెదకుచుండగ వారికొక మహాశంఖం కనబడును. వారా శంఖమును భక్తి శ్రద్ధలతో నెత్తి బంగారుతొట్టి యందుంచి కొండమీద వేదగిరీశ్వరస్వామి సన్నిధికి మహోత్సవములో తీసికొనిపోయి స్వామి ముందుంచి పూజించెదరు. ఇంతకు పూర్వమున్న శంఖము తోనిక పని యుండదు. కనుక వెనుకటి శంఖము లన్నియు దేవాలయమునందు గుట్టబడియున్నవి.

పూర్వము చొక్కమ్మ యను కన్య నిచట తపసుచేసి, ప్రసన్నుడైన యీ రుద్రకోటీశ్వరునే వివాహమాడి ఈ వేదగిరిమీదనే కాపురమున్నదని, అందులకు కోపించి త్రిపురసుందరీదేవి ఈ కొండ దిగి వచ్చినదనియు, స్వాముల వారంతట నొక భక్తుని దేవిచెంత తోడుండమని నియమించి వారు మాత్రము ప్రతిదినము త్రిపురసుందరి దగ్గరకువచ్చి పోవుచుందురను నొక కథ వినబడుచున్నది. అట్లు అమ్మవారి దగ్గరకు వచ్చిన స్వామియే దిగువ తిరుపతి యందలి పెద్ద గుడిలోనున్న భక్తవత్సలేశ్వరుండని ప్రసిద్ధి కెక్కినట్లును, చొక్కమ్మ చొక్కనాయకియైనదనియు తెలియుచున్నది.

ప్రతి చైత్రమాసమున స్వామికి బ్రహ్మోత్సవములు జరుగుచున్నవి. ఆ సందర్భమున దేవతా మూర్తులన్నింటిని వేదగిరి చుట్టు నూరేగింపు చేయించుదురు. వేదగిరిమీద సంజీవి మొదలైన దివ్యయోషధులున్నవని నమ్మి వర్షాకాలము నందా

చెట్లపైబడిన నీటిచే నేలయు పవిత్రమైనదని చాలామంది నమ్ముచున్నట్లు వివరించిన సదానందయోగి మరు దినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి చిదంబరంలో మజిలీ చేశాడు.

చిదంబర క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! చిదంబర మొక గొప్ప శివక్షేత్రము. ఇచట నటరాజస్వామి ముఖ్యదైవము. చిదంబరమునకు సమీపమునందున్న పల్లె గ్రామంబున నందుండను పంచమ బాలుడున్నాడు. వానికి నటరాజుమీద మొదటినుండి భక్తి శ్రద్ధలెక్కువ. అది తెలిసికొనలేనివారు నందునికి పిచ్చి పట్టినదన్నారు. నందుడెంత స్వామిని చూడాలని తహతహలాడినా యజమాని వానిని చిదంబరం పంపడానికి ఇష్టపడలేదు.

చివరకెట్లో కాపు యనుమతి తీసికొని నందుడు చిదంబరం చేరుకున్నాడు. కాని శడజాతి వాడైనందున వానిని దేవాలయంలోనికి రాకుండ పూజారులటకాయించారు. ఐనా దూరాననిలువంబడిన నందుడు జనంలోనుండి తొంగి చూచుచున్నాడు వాని భక్తి కానందించిన నటరాజు తన కెదురుగనున్న నందీశ్వరుని కొంచెం ప్రక్క కొదుగుమన్నాడట. నేటికి ప్రక్కకొదిగిన నంది మనకక్కడ కనబడుతూంది. ఆ రాత్రి నటరాజస్వామి పూజారుల కలలో కనబడి "నా భక్తుని తీసుకురండి" అని చెప్పాడు. మరునాటి యుదయ మా బ్రాహ్మణులు నందుని చేరి "అబ్బాయీ!

నిన్ను స్వామి దర్శనానికి తీసుకుపోవచ్చాం. కానీ విలాకామండ పవిత్రమైన అగ్నిలో ప్రవేశించిరావడం మంచి"దన్నారు. నందుడందులకైనా సరేనని నిప్పుల కుండంలో దూకి కొంతసేపటికి విభూతి రేఖలు; పట్టుబట్టలతో శివమూర్తిలా వెలుపలకు వచ్చి నిలబడ్డాడు. దేవాలయాధికారులంతట నందుని క్షమాపణలు వేడుకుని నటరాజ సన్నిధికి తీసుకొనిపోయారు. ఇది మహాభక్త నందుని కథ.

ఆలయమున నటరాజస్వామి దర్శనమిచ్చుచున్నాడు. వారి దేవేరియైన శివకామ సుందరీదేవి బంగారు ప్రతిమయై భర్తవంక క్రీగంట చూచుచున్నది. దంపతులిద్దరూ దక్షిణాభిముఖులై యున్నారు. అమ్మవారికి తూర్పున స్వర్ణభైరవస్వామి వేంచేసి యున్నాడు. దేవాలయంబున కైదు ప్రాకారములు. వెలుపలి ప్రాకారంబునకు నాల్గువైపుల నాలుగు గోపురములున్నవి.

ఐదు ప్రాకారములలోను వరుసక్రమముగ చిత్సభ-కనకసభ రాజసభ-నర్తకసభ-దేవసభ లున్నవి. మొదటిదైన చిత్సభయందు కామసుందరి సమేతంబుగ చిదంబర తాండవమూర్తి నెలకొనియున్నాడు. రెండవదైన కనకసభ యందు నిత్యారాధనలు జరుగుచున్నవి. మూడవదైన రాజసభయందు వేయినాళ్ళ మండపమున్నది. నాల్గవదైన నర్తకసభ యందు ఊర్ధ్వమండవేశ్వరులై యున్నారు. ఐదవదైన దేవసభయందు వినాయకుడు సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరుడు శివానంద నాయకుడు కుమారస్వామి భిక్షాటన శివమూర్తి మున్నగాగల దేవశిల్పములున్నవి.

మూల విగ్రహములకు పడమరోత్తరములందు పరదాలు కట్టబడియున్నవి. ఆ తెర వెనుకనేమున్నది-ఏమి జరుగుచున్న దెవరికిని తెలియవు కనుకనే మనలో

చిదంబరహస్యములను వాక్యము పరిపాటియైనది. ఈ క్షేత్రమున శివగంగా తీర్థము, గుహ్యాతీర్థము, పరమానంద తీర్థము, వ్యాఘ్రతీర్థము, నాగతీర్థము, యావనతీర్థము, క్షీరాబ్ధి తీర్థము, బ్రహ్మ తీర్థము, శివతీర్థము లనునవి పదితీర్థములు ప్రశస్తములు.

కంచి యందున్న యేకామ్రేశ్వర పృథ్వీలింగము జంబుకేశ్వర మందున్న జంబుకేశ్వర అగ్నిలింగము తిరుణామల యందున్న అరుణాచలేశ్వర తేజోలింగము కాళహస్తి యందున్న శ్రీ కాళహస్తీశ్వర వాయులింగములవలెనే ఈ చిదంబర మందున్న చిదంబరేశ్వరకాళ లింగము ప్రసిద్ధిగాంచినందున ఈ క్షేత్రమును పుండరీక పురమనియు బిల్వవనమనియు చెప్పుచున్నారని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి చియ్యాళిలో మజిలీ చేశాడు.

చియ్యాళి క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! ఈ చియ్యాళియందు వేంచేసియున్న దైవము బ్రహ్మపురీశ్వరము. వీరి సతీమణియైన త్రిపురసుందరీదేవి మరియొక కోవెలయందు వేంచేసియున్నారు. దేవాలయమునకు చేరువలో బ్రహ్మతీర్థకుండమున్నది. దేవళమును చుట్టూ లింగములు-మందిరములు-భక్తుల ప్రతిమములనేకముగా నున్నవి. యాత్రికులకు కావలసిన పూజాద్రవ్యములుగాని-యితర వస్తువులుగాని దేవాలయావరణలోనే విక్రయించుచున్నారు.

ప్రధానాలయమునకు దగ్గరలో నొక పెద్దగుడి యున్నది. అచటినుండి సోపా

నములు మీదుగనెక్కి దక్షిణముగా పోయినచో యెత్తయిన పార్వతీ పరమేశ్వర విగ్రహములు తూర్పుముఖముగ వెలసియున్నవి. ఆ పురాణదంపతులను చుట్టుకొని పరివారమున్నారు. అందుండి మరికొన్ని మెట్లనెక్కి పడమరగ పోయినచో శరనాథ స్వామి కన్పించును. పూర్వమీ శరనాథుని గాంభీర్యమును లోడ లేక బ్రహ్మాది దేవతలు ప్రార్థించినందున నా దేవుడు దిగంబరియై ప్రశాంత వదనుండయ్యెనని చెప్పుదురు. ఈ మూర్తికి శుక్రవారలములందు పునుగు జివ్వాజి మొదలగు సుగంధ ద్రవ్యములతో అభిషేకములు. అలంకారములు, భోగములు చేయబడుచున్నవి.

మఱియు నిచటకు సమీపము నందే వైద్యనాథ మున్నది. ఆలయము నందీ వైద్యనాథులు పడమర ముఖంబునకు, బాలాంబికా అమ్మవారు దక్షిణ ముఖంబునను నిలిచియున్నారు. చేరువలోనే రామలక్ష్మణులు జటాయువునకు దహనసంస్కారములు గావించిన త్రేతాయుగము నాటికుండమున్నది. ప్రధానాలయంబునకు మూడు ప్రాకారములున్నవి. రెండవ ప్రాకారమందంతటను మందిరములున్నవి. వెలుపలి ప్రాకారమున నాలుగు గోపురములున్నవి. అచటనే సిద్ధామృత కుండ మున్నది. అందలి జలము సేవించిన వారికి దీర్ఘాయురారోగ్యములు కలుగుచున్నందుననే యిచ్చటి కుండమునకు శిద్ధామృత కుండమనియు. ప్రముఖ దైవమునకు వైద్యనాథస్వామి యనియు సార్ధకనామము లేర్పడినై. ఇచటి కుమారస్వామికి కార్తీక మాసములో కృత్తికానక్షత్ర పుణ్యకాలమున ప్రత్యేకముగ గొప్పవైభవములు జరుగుచున్నవి.

అచటకు మరికొంత దూరమున మయూరక్షేత్రమున్నది. ఈ శివక్షేత్రముకూడ కావేరీనది శాఖకు దక్షిణమునందు యున్నది. అందున్న మయూరేశ్వరుండును

స్వయంభూ లింగమనియే చెప్పబడుచున్నది. స్వామిననుసరించి దేవేరియైన అభ యాంబికాదేవి— గణపతి— కుమారస్వామి— సభాపతి మొదలైన వారలకు గూడ కోవెల లమరి యున్నవి. వారికి పూజాది వేడుకలు జరుగుచున్నవి.

అటులనే కావేరి శాఖకు నుత్తరముగనున్న తిరువందళూరు నందు శ్రీ పరి మళ రంగనాయిరస్వామి వేంచేసి యున్నాడు. నాలుగు భుజములు, తలయందు సూర్యబింబము, నాభికమలమున చతురాననుడు, చరణములందు చంద్రులున్న యీ మూర్తి సుందరముగ నున్నది. అందేయున్న భూదేవి శ్రీదేవి కావేరి గంగా ప్రతి మలు శోభగలవి. అచటను వేడుకలు విధివిధానంబుగ జరుగుచున్నవని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి రాజమన్నారులో మజిలీ చేసాడు.

రాజమన్నారు క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! పూర్వం మీ క్షేత్రమున గోభిల మహాముని చాలాకాలము తపస్సు సేయగ శ్రీకృష్ణభగవానుడు దర్శనమిచ్చి "మహామునీ! నీకేమి వరము కావలయు"నని యడిగాడు. గోభిలుడంతట దేవదేవుని యభినందించి తరువాత "మహాత్మా! నేను తపమాచరించినదియు. మీరు నాకు దర్శనం బిచ్చినదియు నైన యీ ప్రదేశము దివ్యస్థలమై భక్తజన పాలనార్థము మీరిందేస్థిరనివాసంబుగ నుండు టయే నాకు కావలయు" ననగ వాసుదేవుడు సంతసించి "వత్సా! నీవు కోరినటులనే నేనిచోట సంతాన గోపాలస్వామి నను పేరున నిలిచియుందును. ఈ క్షేత్రము

ముందిక మీదట చంపకవనమనియు దక్షిణద్వారకాపుర మనియు ప్రశస్తి నొంద గల"దని చెప్పి యదృశ్య మయ్యాడు.

నేడా స్థలము మంగళపు స్టేషనుకు నుత్తరమున నాలుగు క్రోసుల దూర ములో వెలుగొందుచున్నది. దాని నిపుడు రాజమన్నారుగుడి క్షేత్రమనియు చెప్పు చున్నారు. ఇచట పంచ భైరవులు అళ్వారులును వేంచేసియున్నారు. ఈ స్థాన మునకు దక్షిణముగ శేషవటపత్రసాయి కిరువైపులందు భూదేవి శ్రీదేవియునున్నారు. మూర్తులకు విలువైన యలంకారము లున్నవి.

ఇందలి హరిద్రాతీర్థము, శంఖతీర్థము; చక్రతీర్థము, క్షీరాబ్ధితీర్థము, గోపి నాథతీర్థము, అగ్నితీర్థము, లక్ష్మీతీర్థము, కృష్ణతీర్థము, గజేంద్రమోక్షతీర్థము లన్నింటిలో మొదలైన హరిద్రాతీర్థము ముఖ్యమైనవి. ఇచ్చట ఎత్తయిన గోపు రములు మనోహరముగ రూపొందినవి. మందిరములో రాజమన్నారు స్వామి చంపకలక్ష్మి మున్నగు దేవతలున్నారు. సంతాన గోపాలదేవునకు వెండి రథ మున్నది. ఆ స్వామి విగ్రహము నెత్తుకొని ప్రార్థించి ఆరాధించిన వారికి సంతానము తప్పక కలుగుచున్నదని వివరించిన సదానందయోగి మరు దినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి కమలాలయములో మజిలీ చేశాడు.

కమలాలయ క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! ఈ కమలాలయమున శ్రీవాల్మీకస్వామి ప్రధానదైవము. పూర్వము దేవ దానవులకు జరిగిన యుద్ధంలో ముచికుంద మహారాజు దేవేంద్రునకు

సాయం చేశాడు. దేవతలకు విజయం లభించింది. దేవేంద్రుడంతట ముచికుందుని గౌరవముగ స్వర్గమునకు తీసికొనిపోయి "రాజా! నీ యుపకారము వలన మేము మేలు పొందితిమి. నా వలన నీకేమి ప్రత్యుపకారము కావలయునో కోరుకొను" మనగ ముచికుందుడు "శచీపతి నాకితర సంపద లక్కరలేదు. నీ పూజ యందుంచ బడిన త్యాగరాయస్వామి విగ్రహము నిచ్చినచా"లన్నాడు.

ముచికుందుడడిగిన దానిని కాదనలేక, పూజయందున్న దానినీయలేకను సంకటుంబుపడిన యింద్రుడు మరికొన్ని విగ్రహము లట్టివే చేయించి యింద నీకు కావలసినదానిని తీసుకొను మనగ రాజేంద్రు డొకదానిని తీసుకొనిపోయాడు. ముచి కుందుని స్వప్నమున నారేయి త్యాగరాజ స్వామి కనబడి "నరపాలా! నీవు తెచ్చి నది నిజమైన పూజలోని ప్రతిమకా"దని చెప్పినందున నాతండు మరునాడు దేవేం ద్రుని యొద్దకుపోయి "యిదికాదు నాకు నీ పూజయందున్న బొమ్మయే కావల" నన్నాడు. పురందరు డేమియు ననలేక విగ్రహంబుల నన్నింటిని రాజుకే యిచ్చి పంపించాడు.

ముచికుందుడంతట వానిని భూలోకమునకు గొనివచ్చి దేవేంద్రుని పూజ యందుంచబడిన ప్రథమ లింగమనీ తిరువాలూరు నందు ప్రతిష్ఠ గావించిన పిదప వానిని తిరువాంబూరు తిరుక్కోవిల తిరువల్లూరు తిరుక్కాయరు తిరుమలక్కాడు వేదారణ్యము లనుచోట్ల స్థాపన చేశాడు. ఈ క్షేత్రములన్నియు మొదట తిరువాలూ రునకు చుట్టుపక్కలనున్నది. తిరువట్టూరనం బడుచున్న తిరుమలక్కాడు చెన్న

పురికి యుత్తరమున నైదుమైళ్ళ దూరమున నున్నది. తిరువాపూరులో దేవార్చిత మైన త్యాగరాజమూర్తినే వల్మీకేశ్వరుండను చున్నారు.

పూర్వ మొకానొక సమయంబున దుర్వాసమహాముని చేసిన ఘోర తపమున కానందించి త్యాగరాజస్వామి వల్మీకము నుండి సాక్షాత్కరించినందున నా దేవునకు వల్మీ కేశ్వరుండును పేరు వచ్చింది. దానికి చేరువయిందే దుర్వాసముని సమాధియు కలదు. ఈ క్షేత్రమందలి స్వాములవారి తీర్థ ప్రసాదంబుల కెట్టి కట్టుబాటులు లేవు. స్వామికి వార్షికాదాయములు రాగల సదుపాయంబులున్నవి. ఇచటి కీశాన్యము నందొక క్రోసు దూరములోని హాటక క్షేత్రమందు శ్రీరామునిచే పూజింపబడిన అన్నపూర్ణా విశ్వనాథమూర్తులు గణపతి, కుమారస్వామి, చండికేశ్వర మూర్తులు న్నవి. దేవాలయ మండపములో శ్రీరుద్ర పాదములు శ్రీరామ పాదములు కన్పట్టు చున్నవి. యాత్రికులిచట పిండములు వేయుదురు. పుర బాహ్య ప్రదేశమున హను మత్సమేత సీతారామ లక్ష్మణాలయ మున్నది.

హాటక క్షేత్రమందలి అన్నపూర్ణా విశ్వనాథ విగ్రహములొక చోళరాజ ప్రతిష్ఠలట, రాజుగారి ఆలమందలోని యొకావు పొదుగున పాలెన్నడును కనరాక నుండుటచే, రాజా కారణ మేమియో తెలిసికొన నొక దినంబున గసవు మేయవచ్చిన గోవును వెంబడించెనట. ఆవు దూరముగా బోయి పుట్టమీద నిల్చి పొదుగులోని పాల నందు విడచుట గాంచుటం జేసి రేడా పుట్టను త్రవ్వించి చూచుటయు, భూమి యందే అన్నపూర్ణా విశ్వనాథ విగ్రహంబులు కన్పించుటయు జరిగినందున

చోళరాజా మూర్తుల కాలయము నిర్మించి పోషణ సౌకర్యముల కల్పించెననియు దెలియుచున్నది. ఆవు పాలు పిండబడిన పుట్టగల చోటునందె క్షీరపుష్కరిణి యందు గంగ యమున సరస్వతి గోదావరి కృష్ణ తుంగభద్ర కావేరి తామ్రపల్లి సరయూ నదుల మహాత్మ్యము కలదని ప్రతీతి.

కమలాలయ తీర్థము నందనేక మండపములు ఘట్టములు గలిగి మిగులు విశాలముగున్నది. ఆదియందచట సప్తఋషులు తపస్సు చేసినట్లును చెప్పు చున్నారు. దేవాలయ ప్రాకారమున నూటెనిమిది చిన్నచిన్న గుడులున్నవి. దేవళంబునకు మూడుప్రాకారము, నాలుగు గోపురములున్నవి. మొదటి ప్రకారములో వేయిగాళ్ళ మండపమున్నదని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణముసాగించి పోయి కుంభకోణంలో మజిలీ చేశారు.

కుంభకోణం క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! ఈ కుంభకోణమున కుంభేశ్వర; నాగేశ్వర; సోమేశ్వర; కాళహస్తీశ్వర; విశ్వేశ్వర; గౌరీశ్వర; అభిముక్తేశ్వర; బాణపురీశ్వరులను శివాలయంబులెనిమిదియు, చక్రపాణి; వరహస్వామి; శరనారాయణాది విష్ణ్వాలయము-లారుప్రథమశ్రేణికి చెందినవి. మంగళాంబికా సమేత కుంభకోణేశ్వరాలయము-సీతాసమేత రామాలయము–కోమలవల్లి సమేత శార్ఙపాణి దేవాలయము విజయవల్లి సమేత చక్రపాణి దేవాలయము జ్ఞానప్రసూనాంబా సమేత నాగేశ్వరాలయము-

సోమసుందరీ సమేత సోమేశ్వరాలయము-బాలాంబా సమేత బాణా పురీశ్వరాల యము-అద్భుతవల్లీసమేత అవిముక్తీశ్వరాలయము-అన్నపూర్ణా సమేత కాశీ విశ్వేశ్వరాలయము అభయాంబా సమేత ఐరావతేశ్వరాలయము-త్రిపురసుందరీ సమేత గౌతమేశ్వరాలయములే గాక భూతవరాహస్వామి దేవాలయములు మొదలైన వెన్నియో కలవు.

పూర్వము చంద్రుడు తపసుచేసి శ్రీమన్నారాయణుని మెప్పించి "సకలైశ్వ ర్యములను ప్రసాదింపు"మని కోరగ రమారమణుండు శశితో "ఓయీ! సంపదల నీయదగిన లక్ష్మి యిపుడు నాచెంతలేదు. లోకకల్యాణమునకై నేను దశావతార ములు దాల్చుచున్న సమయంబున నామె వైకుంఠము నందొంటరిగ నుండలేక భూలోకమందలి కుంభకోణ క్షేత్రమునందు స్వర్ణ పంకజారణ్యమున మంగళాంబికా నామంబున నవతరించి యున్నది. ఇకమీద నేనును కుంభకోణేశ్వరుండనై మంగళ దేవత చెంతనే యుండబోవుచున్నాను.

లక్ష్మీదేవి యచట పరిశుద్ధాత్మతతో తపను చేసి నిర్మించిన లక్ష్మీ సరో వరంబున మరణించిన వారికి వైకుంఠము సిద్ధించుట యందనుమానము లేదు. బ్రహ్మాది దేవతలు ప్రతి సంవత్సరమును వచ్చి లక్ష్మీ సరోవరంబున పవిత్ర స్నాన ములు చేసి పోవుచున్నారు. క్షేత్రమున మూడు రాత్రములు నిద్రించిన వారికి బ్రహ్మలోక ప్రాప్తియగును నీవచ్చటకు పోయి అందు వెలసియున్న నా కుంభ కోణేశ్వర మూర్తి నారాధించితి వేని నీ సంకల్పము తప్పక నెరవేర గలిదని చెప్పి యదృశ్యమయ్యాడు.

చంద్రుడు కుంభకోణమునకు పోయి లక్ష్మీసరోవరంబున స్నానమాచరించి మంగళాంబికా కుంభకోణేశ్వరు నారాధించిన తరువాత వానికి సర్వసంపదలు లోక పూజితము, నవగ్రహ మండలమున స్థానమును ప్రాప్తించినవని వివరించిన సదా నందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి శ్రీరంగంలో మజిలీచేశాడు.

శ్రీరంగ క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! శ్రీరంగనాయకస్వామి నిలయమైన శ్రీరంగము మహా మహి మంబు గలది. ఆదియందు శ్రీరంగనాయకస్వామి ప్రతిమను పూజించుకొనుటకు గాను నారాయణమూర్తి బ్రహ్మదేవున కీయగా—బ్రహ్మ మనుచక్రవర్తి కీయగా— మను యిక్ష్వాకున కియగా సూర్యవంశీయులనుండి శ్రీరామునకు సంక్రమించి— రామునినుండి విభీషణునకు లభించింది. విభీషణుండు దానిని లంకకు గొనిపోవు చుండగ దేవతలందు కంతరాయం కలిగించాలనుకున్నారు.

అయోధ్యనుండి లంకకు పయనించుచున్న విభీషణుడు ఉభయకావేరీ నదుల మధ్యభాగమునకు చేరునంతలో సంధ్యాసమయమయింది. రంగనాయక విగ్రహ మును నేలమీద పెట్టరాదనియు, అటుల పెట్టినను తిరిగి పెకిలించుట సాధ్యము కాదనియు వానికి తెలియును. అందువలన అటు యిటు చూచి సమీపమునందున్న యొక బ్రాహ్మణాని పిలిచి "అయ్యా! నేను సంధ్య ముగించుకొని వచ్చువరకు నీవీ

బొమ్మను పట్టుకొనుము. నీకు మంచి బహుమతినిస్తా"నన్నాడు. ఆ మాయా బ్రాహ్మణుడు విభీషణుని మోసగించుటకే మారు రూపమున వచ్చిన వినాయకుడు కావున సమయము దొరికినదని లోలోన సంతసించుచు పయికి "అటులనే పట్టు కొందును. కాని నేను నిన్ను మూడు పర్యాయములు పిలుచునంతలో నీవు రావలయు"నన్నాడు. విభీషణుండందులకు సమ్మతించాడు

ఆయన స్నానము సేయుచుండగనే మాయా బ్రాహ్మణుడు ముమ్మారు పిలిచి, రంగనాయకస్వామి ప్రతిమను భూమిమీద దించి వెళ్ళిపోయాడు. విభీషణుం డంత తొందర తొందరగ సంధ్యావందన క్రమము నెరవేర్చికొని వచ్చి—యెంత బలముపయోగించి పెకలింప చూచినను విగ్రహ మందుండి కదలనైన కదలలేదు, అంతట స్వామి ప్రత్యక్షమై "రావణానుజా; పూర్వమొకప్పుడు కావేరినది నన్ను తపసుచే మెప్పించి "నన్ను గంగానది కన్నను మించిన పవిత్రురాలినిగా జేయు" మని యడుగగా నేనామోదించి "కొలది దినములలో నేను నీ తీరమునందే వెలియుదును. అప్పుడది మహాక్షేత్రము కాగలదు. నీ యందు స్నాన పాన దానములు సేయువారి జన్మజన్మాంతర పాపములు హరించునట్లును, వారికి సకల సంపదలు కలుగునట్లును. అంత్యమునందు వారికి కైవల్యము సిద్ధించునట్లు కరుణించెదనుగాన నీ యభిమతం ఈడేరగల"దని వరమిచ్చి యుంటిని, ఇపుడా కార్యము నీ వలన నెరవేరినది. నీవిచటనే నన్ను సేవింపు"మని చెప్పి యదృశ్యమయ్యాడు.

తరువాత రంగనాయక భగవానుని కిచట నాలయ ప్రాకారములు రూపొందినవి. ప్రధానాలయమునకు నాలుగు శిఖరముల మధ్య విమానము కలదు.

స్వామి వేదికలాంటి యున్నత స్థానమున పడమరగ తలనుండి లంకవైపు చూచుచు శయనించి యున్నారు. ఆలయమునకు ప్రాకారమునున్నవి. ప్రతిదిన మిచట స్వాములవారు మేల్కొను వరకు వీణావాద్యము జరుగుచున్నది. సూర్యోదయ ప్రాంతమున పూజారులు కావేరి తీర్థము తెచ్చెదరు. గుడి తలుపులు కొంచెంగానే తెరచి లోపలకు పోయినవారు స్వామికి అద్దము చూపి, దంత ధావనము చేయించి, దీపారాధన చేసి, నవనీత నైవేద్యము చెల్లించి అలంకారము గావించిన పిదప తలుపులు పూర్తిగా తెరిపించి భక్తులకు రంగనాయక స్వామివారి విశ్వరూప ప్రదర్శనము జేయింతురు.

మరి కొంచెము సేపటికి పాలు రొట్టె వెన్న నివేదనల నిచ్చి— కొంత సేపటికి పొంగలి దోసెల విందు చేయించి- ఆ తరువాత రాజభోగం మనంబడు సూ కేఖది శేర్ల బియ్యముతో వండిన అన్నము శాకములు పప్పు క్షీరాన్నము పిండి వంటలు కైంకర్యం మొనరించి- ప్రత్యేకముగా క్షీరాన్న మహా నైవేద్యమును చెల్లించుచు దపాలనారిగా యాత్రికులకు ప్రసాద వినియోగమును గావించెదరు. స్వామివారు నిత్యము కస్తూరీ తిలకంబునే ధరించుచున్నారు.

ఆలయ మొదటి ప్రాకారమునందు ఉత్సవులు గరుత్మంతుడు విభీషణుడు మొదలగు వారున్నారు. రెండవప్రాకారము నందు విష్వక్సేనులు వెలసియున్నారు. తూర్పు భాగమునం దిత్తడి పద్మమున్నది. అటులనే యుత్తరము నందొక బావి కలదు. అందలి నీటిని స్వాములవారి సేవలందుపయోగించెదరు. నుయ్యి ప్రక్కన యిత్తడి చక్రమున్నది. మూడవ ప్రాకారమునందు విజయ గంగా చొక్కనాథులు నెలకొని వున్నారు. వారికి ప్రదక్షిణములు జరుగుచున్నవి. నాల్గవ ప్రాకారము

నందు స్వామి కఖిముఖముగా హనుమంతుడు నిలిచి నమస్కరించుచున్నాడు. మరియు పౌన్నమానుయు చంద్ర పుష్కరిణియు నున్నవి. అందెందరో హిరణ్య శ్రార్ధము చేయుచుందురు. ఐదవ ప్రాకారము నందు వేయిగాళ్ళ మండపము, రంగనాయకిదేవి మందిరము, ఆళ్వారుల సన్నిధి మహా బలిపీఠములున్నవి. లక్ష్మి వృక్షంనకు దక్షిణంబున ముక్కోటి యేకాదశీ పర్వదినము నుండి పది రోజులు తెరచి యుంచెదరు. మిగిలిన ఆరవ, ఎడవ, యెనిమిదవ ప్రాకారములలో వరుసగ ద్రావిడలు, పూజారి వైష్ణవులు, శూద్రులు నివసించి యున్నారని వివరించిన సదానందయోగి మరు దినంబున ప్రయాణం సాగించి పోయి సీతా రామేశ్వరంలో మజిలీ చేశాడు.

రామేశ్వర క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! మనమిప్పటికి కాశీనుండి బయలుదేరి క్షేత్రములలో మజిలీలు సేయుచు చేరదలంచుకొనిన రామేశ్వరమునకు వచ్చితిమి. ఇకమీకు నేని రామేశ్వర చరిత్రను యిందున్న పుష్కరిణీలు వానిని గురించియు విపులముగ చెప్పెదను. దీనిని సీతారామేశ్వర మనియు చెప్పుదురు. సేతునిర్మాణ మెటులైనదో తెలిసి కొనండి.

త్రేతాయుగమున దశరధ మహారాజు అయోధ్య రాజధానిగ కోసల రాజ్యమును పాలించాడు. దశరధునికి శ్రీరాముడు పెద్ద కుమారుడు. రాముని

భార్య సీత.ఒకానొక కారణంబున శ్రీరామచంద్రుడు తండ్రిమాట కాపాడుటకుగాను దండకారణ్యములో నివసింపవలసి వచ్చింది. అప్పుడాయన భార్యయైన సీతయు, తమ్ముడైన లక్ష్మణుడును రామునననుసరించియే వున్నారు. వారు ముగ్గురు పంచవటి ప్రాంతము నందొక పర్ణశాల నిర్మించుకొని అందులో కాపురమున్నారు.

దండకారణ్యం రాక్షసులది. దాని కధికారి లంకాధిపతి యైన రావణేశ్వరుడు రాముడు దండకారణ్యము నందున రాక్షసులను చంపాడు. రావణాసురుడు వచ్చి రామలక్ష్మణులు యింటలేని సమయాన మాయోపాయం చేసి సీత నెత్తుకొనిపోయి తన లంకలోని యశోకవనము నందుంచాడు. ఇక్కడ రామలక్ష్మణులకు సీత జాడ తెలియక అడవినంతా గాలించారు. చివరకు జటాయువను పక్షిద్వారా వారికి కొంత విషయం తెలిసింది. రామలక్ష్మణులింకా ముందుకుపోయి ఋష్యమూక పర్వతం మీదనున్న సుగ్రీవుడనే వానరరాజుతో స్నేహం చేశాడు. సుగ్రీవుని కంటెగూడ సుగ్రీవుని మేనల్లుడు—మంత్రియునైన హనుమంతుడు రామునికి నమ్మిన బంటు య్యాడు.

వాలి, సుగ్రీవులు కిష్కింధనేలు వానరరాజులు. వారిలో వాలి చాల బల వంతుడు. ఒకప్పుడు దుందుభియనే దానవునితో పోరాడుతూ ఋష్యమూకాద్రి గుహలోనికిపోయి కొన్ని నెలలదాకా బయటకు రాలేదు. సుగ్రీవుడప్పుడు అన్న గుహలోనే చనిపోయాడని చెప్పి కిష్కింధకు రాజై వాలి భార్య తారను తన వశం చేసుకుని సుఖంగా వున్నాడు. కాని వాలి నిజంగా చనిపోలేదు. గుహలోనే దుందు భిని చంపి వాని కళేబరాన్ని కాలితో తన్నాడు. అది పోయి ఒక మునీంద్రుని

ముందు పడినందున నా ముని యీ శవము నిటు బడవేసిన వాడెవడైనను కాని, యింకొక మారీ కొండమీదకు వస్తే తలపగిలి మరణిస్తా"డని శపించాడు. అంతట వాలి తిరిగి యింటికి పోయి చూడగ తమ్ముడు సింహాసనమెక్కిన సంగతి తెలిసింది. వాలి కడుపు మండిపోయింది. వెంటనే సుగ్రీవుని జుట్టుపట్టిలాగి నాలుగు తన్ని మెడ బెట్టి గెంటి వేయడమేగాక తమ్ముని భార్య రుమ నపహరించాడు. సుగ్రీవుడేమీ చేయలేక యీ ఋష్యమూకాద్రిమీది కెక్కి కాలం గడుపుతున్నాడు. ఇంతలో వారికి రామలక్ష్మణులు తోడయ్యారు.

ఇపుడు రాముడు వాలిని చంపి సుగ్రీవుని భార్య రుమను తిరిగి సుగ్రీవున కిచ్చేలాగునను సుగ్రీవుడు తన బలగంతో రావణాదులను చంపి రాముని భార్య సీతను తిరిగి రామున కిచ్చేలాగున యొడంబడికలు జరిగినై. ఇచ్చిన మాట ప్రకారం శ్రీరాముడు వాలిని చంపడమేగాక సుగ్రీవుని కిష్కింధ రాజ్యానికి యెదురులేని రాజును చేశాడు. సుగ్రీవునకిపుడు తన భార్యయే కాకుండ అన్నగారి భార్య తార కూడ ప్రియురాలయింది. వాలి కొడుకు అంగదుడు అనుచరుడయ్యాడు.

మొదటి నిర్ణయం ప్రకారం సుగ్రీవుడింక తన వానర సైన్యంతోగూడ రాముని‌కి తోడు చేయవలసిన వంతు మిగిలిపోయింది. దానికై సీతయున్న జాడ తెలిసికొని రా వలసినదిగా నియమించి వానరులను నలుదిక్కులకు పంపించాడు. నూరు యోజనముల సముద్రమును గగన మార్గమున దాటి లంకకు చేరుకున్న హనుమంతుడు సీతనుచూచి మాటాడి తిరిగివచ్చి రామునకా చల్లనివార్త వినిపించాడు. ఇపుడు రాముడు లక్ష్మణుడు సుగ్రీవుడు సుగ్రీవుని బలగమంతా కలసి లంకకు పోవలయునని

సముద్రందాకా వచ్చారు. సముద్రం చాల లోతు పొడవులున్నందున దిగిపోవడం గాని—యీది పోవడంగాని సాధ్యమయ్యే పనికాదు.

శ్రీరాముడు సముద్రుని దారి యీయమని యడిగాడు. సముద్రుడు పలక లేదన్న మహాగ్రహంతో ఆగ్నేయాస్త్రాన్ని ప్రయోగించి నీరింకిపోయేలా చేస్తానవి గర్జించాడు. ఆ సమయంలో ప్రసన్నుడైన సముద్రుడు "రామచంద్రా! తొందర పడకుము. నీ కార్యము నెరవేరుటకొక యుపాయంబు దెలిపెద. విశ్వకర్మ కుమారు లైన నలనీలాగార్యులను సోదరు లిద్దరున్నారు. వారు శిల్పి శాస్త్రము నందేగాక యుద్ధరంగమందును అసాధారణ ప్రజ్ఞకలవారు. వారిసాయము కోరుము. సము ద్రము మీదుగ వారధి నిర్మింతురు. మీరందరు క్షేమముగా లంకకు చేరవచ్చును. అంతేకాదు— నీలాచార్యుని నీ సేనకు నాయకత్వము వహింప జేయుము. నీకు జయంబగు"నని చెప్పాడు.

రాముని కోరిక నిరాకరింపని నలనీలులు వారిధి నిర్మించారు. రాముడు లంకకుపోయి యుద్ధంలో రావణాదులను సంహరించి విజయవంతంగా తిరిగి యిక్కడకు వచ్చేటప్పటికి రామునకు రాక్షసులను చంపిన బ్రహ్మహత్యా పాతకంబున కంటిచూపు హరించిపోయింది. అందున రాముడిక్కడ లింగప్రతిష్ఠ చేసి శివునా రాధించి మరల చూపును పొందగలిగాడు. అనాడు రామునిచే ప్రతిష్ఠ చేయబడిన లింగమే రామలింగేశ్వరుండని ప్రసిద్ధికెక్కి యున్నాడు, ఆ సమయంబున సీత, లక్ష్మణుడు, సుగ్రీవుడు, హనుమంతుడు మొదలైన వారంతా వారి వారి పేరులు మీదుగ లింగముల నిందు ప్రతిష్ఠలు చేశారు. అప్పుడనేక తీర్థములు రూపొందినవి. ఆ తీర్థము లన్నింటిలోను ధర్మ పుష్కరిణీ తీర్థములు ప్రధానమైనది.

ధర్మపుష్కరిణీ ప్రభావము

నాయనలారా! పూర్వము గాలవ మహాముని దక్షిణసముద్ర తీరమందలి క్షీరసరోవరంబునకు దగ్గరలో ధర్మపుష్కరిణీ తీర్థము చెంత చిరకాలము తప మాచరింపగ శ్రీహరి ప్రత్యక్షమై "నీకే వరము కావలయు"నన్నాడు. గాలవుడంతట నాగశయనునకు నమస్కరించి "ఇందిరా రమణా! నేను సర్వదా మిమ్మెడబాయక నుండి మీసేవ చేయుచుండునట్టి వరమి"మ్మని యర్థించాడు.

పద్మనాభుండంత "గాలవా! చాల కాలము నాడిక్కడ ధర్ముండను యోగి యొక తీర్థమును నిర్మించుకొని అందు స్నానాదులు సేయుచు తపో నియమంబు పాటించుచుండగ శంభుండు దర్శనం బొసగి భక్తుని యభిమంతమేమని యడిగాడు. ధర్ముండంతట" దేవా! నేను సదా మీ పరిచారికుండై యుండు లాగునను; నా పేరీ ప్రపంచమున స్థిరస్థాయిగా నిలిచియుండు లాగునను నన్ననుగ్రహింపు"మని ప్రార్థింపగ పరమేశ్వరుండు ముదమొంది "భక్తాగ్రణీ! అటులైన నీవు నందిరూపం ధరించి నాకు వాహనమవైయుండు" మని చెప్పి వృషభవాహనుండై కైలాసంబునకు బోయినాడు. ఆ ధర్ముని పేర నీ తీర్థము ధర్మ పుష్కరిణియై ప్రకాశించుచున్నది. కావున నీవీ పుణ్యతీర్థము చెంతనే మరికొంత కాలముండుము. తరువాత నాయందైక్యమొందెద"వని చెప్పిన యనంతరమున నదృశ్యమొందాడు.

ఈ ధర్మ పుష్కరిణికే చక్రతీర్థంబున యొక పేరు కలదు. పూర్వము విశ్వావసు గంధర్వుని కుమారుడు దుర్దము డనువాడు కొందరి స్త్రీలతో గూడి

యొక జలాశయంబున వస్త్రములు లేకుండానే జలక్రీడ లాడుచున్న సమయంబున వశిష్ఠ మహాముని నచటకు పోవుటయు సంభవించింది. మహామునిని చూచిన స్త్రీలు వెంటనే లేచిపోయి బట్టలు ధరించి దూరమున నిలువంబడియుండ దుర్దముడు మాత్రము చలింపక నందే దిగంబరుడై వికారచేష్టలు గావించుటంజేసి వశిష్ఠుడాగ్రహించి "ఓయీ! దుర్మదాంధుండవగు నీవు భూలోకమున రాక్షసుండవై పుట్టు"మని శపించాడు.

దూరమునుండి చూచుచున్న స్త్రీలందరును వచ్చి యతీంద్రుని పాదములంటి "మహామునీ! మా నాథుండు శాపగ్రస్తుండై వ నింక మా గతేమి! ఆడువారము వేడుకొనుచుంటిమి. మా మొరాలకించి గంధర్వునకు శాపవిమోచన మార్గము తెరిగింపు" దని ప్రార్థింప నాజటియు దయదలంచి "పతుచులారా! మా శాపంబు తిరుగులేనిది కావున నీతండు దానవుండై జన్మింపక తప్పదు. కాని కొన్ని సంవత్సరముల కా రాక్షస రూపంబు శ్రీమన్నారాయణమూర్తి చేతి సుదర్శనంబుచే తెగిపోయిన పిమ్మట తిరిగి నిజాకారము నొందగల"డని చెప్పి వారినోదార్చాడు.దుర్దముడును గర్వమడిగి మునీంద్రునకు నమస్కరించి ప్రియురాంద్రతో తన నివాసమునకు తిరిగిపోయాడు.

కొంతకాలమున కాతడు భూలోకంబున భయంకర రాక్షసుడై యవతరించి లోక కంటకుడయ్యాడు. మాధవుండిచ్చిన యానతి ప్రకారము గాలవ మహాముని ఈ ధర్మ పుష్కరిణి ప్రాంతమునందే జపతపంముల చేసికొనుచు నంచరించుచుండగ దానవావతారము దాల్చిన దుర్దముండరుదెంచి గాలవుని చంపబోయాడు. ఆ సమయంబున గాలవుండు ప్రాణభయము నొంది "హా! శ్రీహరీ!" ఒక్కమారు బిగ్గరగ పిలిచినంతనే విష్ణుచక్రము పరుగుపరుగున వచ్చి రాక్షసుని తల ద్రుంచివేసింది. అంతటితో శాపవిముక్తిపొంది నిజరూపము ధరించిన చక్రపాణి సుదర్శనముతో "నీవి

దినమునుండి ఈ ధర్మపుష్కరిణి యందే నిలిచి యుండుము. ఇందు స్నానమొన రించి నా భక్తులనే దుష్టులేనియు బాధించు నెడల నాయానతి లేకయే నీవు వారిని వధింపుము. ఇకనుండి ఈ తీర్థము చక్రతీర్థమనియు చెప్పబడుకాక యని పలికి యంతర్ధానమయ్యాడు.

గంధ మాధవ పర్వతము

నాయనలారా! గంధమాధవ పర్వతము సేతువు ననుసరించి సముద్రములోనికి చొచ్చుకొనిపోయి యున్నది. ఆ కొండ నెక్కగలిగినవారికి బ్రహ్మ హత్యా దోషములు సైతము హరించుటయేగాక బ్రహ్మలోకమునకు మార్గము దొరకుటయందు సందేహము లేదని పౌరాణికులు చెప్పుచున్నారు. అందు వేంచేసియున్న గౌరీసమేత మహాదేవుని లక్ష్మీనారాయణులు, సరస్వతీ బ్రహ్మలు, శచీ దేవేంద్రులు! సమస్త మునిబృందారకులు సేవించి ధన్యులైనారు. ఆ పర్వతము మీదనున్న తీర్థము పేరు దలంచినంతనే జన్మ జన్మలలోని పాపములు హరించి పునర్జన్మలేని శాశ్వత కైవల్యము లభించునని మహనీయులు తెలుపచుండ నింక నా సరోవరంబున స్నానపాన దానములు చేసిన వారెంత పుణ్యవంతులో చెప్పనలవి కాదు.

ఒకప్పుడు దృఢమతి యను శూద్రుండు హిమవత్పర్వత ప్రాంతమునకు బోయి మున్యాశ్రమము నందున్న యోగీంద్రులను దర్శింప నమస్కృతు లాచరించి యనంతరమున "తపోధనులారా! జన్మచే నేను శూద్రుండనైనను నాకు వేదాధ్యయనము సేయ భ్రాంతి కలదు. నాకు వేదమంత్రముల నుపదేశించి నాచేత

యజ్ఞ యాగాది క్రతువుల చేయింపు''దని ప్రార్థించాడు. మునులందుల కంగీక రింపక "ఓయీ! నీవిది యడుగరాని కోరిక. వేదము చదువుటకును; వేదవిధుల నాచరించుటను గూడ నీకధికారము లేదు. కాక నీయందభిమానము జూపి యీ నిబంధన నతిక్రమించి యే బ్రాహ్మణుండేని నీకధికార మిచ్చెనేని యాతండు నరక మనుభవింపం తప్పదు. కావున నీవు విప్రాదుల కుపచర్యలు చేయుచు జీవింపు" మని హితబోధ చేశారు.

దృఢమతి కామాటలు నచ్చలేదు. దూరముగపోయి పర్ణశాల గట్టుకొని జలాశయము నిర్మించుకొని పూలవనము పెంచుకొని దేవతార్చనలు సలుపుచు కంద మూలముల దినుచు తపమాచరించు చుండ కొంతకాలం గడిచింది. ఒకనాడు గర్గ ముని వంశమునకు చెందిన సుమతి యను తపస్వి నిజాశ్రమంబునకు రాగదృఢమతి వాని కతిథి మర్యాదలొనరింప నాతండు సంతసించి దృఢమతికి వేదాధికారము నిచ్చి యజ్ఞముల చేయించు చుండ కొలది దినంబుల కాతడు మరణించాడు.

చనిపోయిన సుమతి నరకలోకములో కొన్ని కల్పంబుల కాలము కష్టముల ననుభవించిన తరువాత భూమిమీద చెట్లుగను—జంతువులుగను జన్మలనెత్తి అటు పిమ్మట చండాల శూద్రవైశ్యులందుదయించిన యనంతరమున బ్రాహ్మణులయింట బుట్టగలిగాడు. అట్లు జన్మించిన విప్రకుమారుండు చదవరియయ్యె బ్రహ్మ రాక్షసిచే పట్టి పీడింపబడుచుండ నాతని తండ్రి కుమారునికై దిగులొందిపోయే అగస్త్యముని కీయుదంత మంతయు చెప్పుకున్నాడు. అగస్త్యుండును కర్తవ్య మాలోచించి "భూసురోత్తమా! భయపడ నవసరము లేదు. గంధమాధవ పర్వతం మీదనున్న తీర్థంబున నీ కుమారుని మూడు దినములు స్నానములు చేయింపుము. ఆ తీర్థ మందలి మాహాత్మ్యకంబున నెట్టి భూతప్రేత పిశాచముల బాధలైనను తీరిపోవుట

యందను మానము లేదు. ఆతండు సుమతియైన నాడు చేసిన పాపంబులను నశింపగల"వనియు నుపదేశింప నా బ్రాహ్మణుం డవ్విధంబున తన కుమారున గంధమాధవ పర్వతమందలి కుండమున స్నానము చేయించి నంతనే విప్రకుమారున కావేశించి యున్న గ్రహపీడ తొలగిపోయింది. పాపములు హరించినై. పూర్వజన్మ జ్ఞానముదయించినదని సదానందయోగి శిష్యులకు వివరించాడు.

సీతా సరోవర తీర్థము

నాయనలారా! సీతా రామేశ్వరము నందలి పాపనాశనీ తీర్థమున గ్రుంకు విడినవారు సమస్త తీర్థము లందలి ప్రభావముతో కూడి యున్న సీతా సరోవరము నందు తప్పక పునీతులు కావలయును. రావణుని వధించిన రాముడు సీతను పిలిపించి "జానకి! నీవింత కాలము పగవాని యింట నుంటివి. నీ శీలమున కంతరాయము కలుగలేదని నీవు రుజువు చేసుకొనవలసి యున్నది. కావున నీవగ్ని ప్రవేశమై రావలయు"నని శాసించాడు. సీత దాని కంగీకరించి యగ్నియందు దుమికి తిరిగి క్షేమముగా వెలుపలకు వచ్చి తన పాతివ్రత్య ప్రభావంబు నందరకు తెలియచేసింది. ఆ సమయంబునం సీతాదేవి రూప మీ కుండమున కనపడినందున నీ తీర్థమునకు సీతా సరోవరమను పేరు వచ్చింది.

వింధ్యాద్రి ప్రాంతమున త్రిశరుడనే రాక్షసుడున్నాడు. వాని భార్య మిగుల సౌందర్యవతి. ఆ దంపతులకు సంతానము కలుగని కారణమున భర్తయే భార్యతో "మనకు వంశము నిలుపు పుత్రుడు కావలయును కనుక నీవు శుచి

యను మునిని నియోగము చేసికొని సంతాన వంతురాలవు కమ్మని చెప్పాడు. శుచియు నా యువతి సౌందర్యమునకు ముగ్ధుడై యామెతో కామ భోగములనుభవిం చాడు మునాశ్రమమునుండి యింటి కేతెంచిన యువతికి పురుష సంతానం కలిగింది. త్రిశరుడు సంతోషించి తన కుమారునకు కపాలాభరణుండని నామకరణం చేశాడు.

కపాలాభరణుండు పెరిగి పెద్దవాడయ్యాక వైజయంతీ పట్టణమునకు పాల కుడై రాజ్య సింహాసనమెక్కాడు వానికి శేవభద్రముడను వాడు మంత్రి. కపాలా భరణుండు మంత్రితోడను చతురంగబలంబుల సేకరించుకొని యమరావతి మీదకి దండెత్తి పోయాడు. దేవదానవులకు భయంకరమైన యుద్ధం జరిగింది. యుద్ధంలో దేవేంద్రుని పడరానిపాట్లు బడిన తరువాత నెటులనో దానవ రాజేంద్రుని సంహ రించాడు. కపాలాభరణుని చంపిన కారణంబున దేవేంద్రునకు బ్రహ్మహత్యా పాత కం చుట్టుకుంది. అతడనుభవించుచున్న బాధలు బాధలు కావు. భర్త దుస్థితి చూడ లేని శచీదేవి దేవగురువులైన బృహస్పతి భగవానుల వారిని తక్కుంగల మునీం ద్రులను రావించి వారి కుచిత మర్యాదలు గావించిన పిదప "మహానుభావులారా! రాక్షసుని చంపిన నా పెనిమిటికి బ్రహ్మహత్య కల్గుటకేమి కారణము! కలిగిన యీ దోషము పోవుట కేది మార్గ"మని యడిగింది.

అందులకా మునులు "అమ్మా! శచీదేవి; నీ పతిచే చంపబడిన కపాలా భర ణుండు రాక్షసవంశము వాడే కాని శుచియను బ్రాహ్మణుని యంశచే జన్మించిన

కారణమున దానవునకు బ్రహ్మత్వము సిద్ధించినది. అతనిని వధించిన దేవేంద్రునకు బ్రహ్మహత్యా పాతకము సంభవించింది. ఐనదేదో అయినది. సీతారామేశ్వరము నందున్న సీతా సరోవర కుండమున మునిగెనేని యింద్రుని పాపంబులు నిశ్చయంబుగా హరింపగలవు. ఆ తీర్థము నందట్టి ప్రభావమున్నదని చెప్పారు.

బృహస్పతి సందేశము ననుసరించి శచీదేవియు, జయంతుడు మున్నగువారు దేవేంద్రుని గొనిపోయి సీతా సరోవరంబున ముమ్మారు తలమునుగ స్నానము చేయించి నంతనే వానిని పట్టుకొని యున్న బ్రహ్మహత్యా దోషమంతయు సూర్య రశ్మి తగిలిన మంచుచందంబున మాయమైపోయింది. దేవ మునీంద్రులందరు నా తీర్థ ప్రభావంబునకు మహాశ్చర్య చకితులయ్యారు.

రామకుండ ప్రభావము

నాయనలారా! అగస్త్యముని శిష్యులలోని వాడైన సుతీక్షణుండు రామకుండమున ప్రతిదినము స్నానమాచరించి ఐదువేల రామనామ స్మరణము సేయుచుండ కొంతకాలంబునకు శ్రీరామచంద్రుడు దర్శనంబిచ్చి భక్తుడడిగిన చందంబున వానికి అద్వైత జ్ఞానము, పరకాయ ప్రవేశ విద్య, గాలిలోను గగనమందున పయనించు శక్తి అరువది నాలుగు కళలందు పాండిత్యము జంతువులు పక్షులు క్రిమి కీటకంబులు భాషించునట్టి భాషాజ్ఞానము మొదలగున వన్నియు ప్రాప్తించునటులవర మొసంగెను.

కావున రామ కుండముతో సమానమైన తీర్థ మెందున లేదని చెప్పబడుచున్నది. ఒక గడ్డిపోచ విలువగల వస్తువు దానమొనరించినను గొప్ప ఫలితము నొందెదరు.

ద్వాపర యుగంబున మహాభారత యుద్ధం జరిగింది. కౌరవ పక్షముననున్న భీష్ముడు పడిపోయిన తరువాత దుర్యోధనుడు ద్రోణాచార్యులవారిని సర్వ సైన్యాధి పతిని చేశాడు. కురు సేనల కగ్రనాయకత్వం వహించిన ద్రోణుడు సంతోషించి సమరంతో పాండవులమీద విజృంభించాడు. ఆయన ధాటికెవరూ నిలువలేక పోయారు. అపుడు శ్రీకృష్ణుడు మొదలైనవారు గుమిగూడి ద్రోణాచార్యులవారిని చంపే యుపాయ మాలోచించినారు. ఆచార్యులు తన కుమారుడైన అశ్వద్ధామ మరణవార్త వింటే తానింక జీవించి యుండనని యొకప్పుడు శపథం చేసిన మాట వారికిపుడు జ్ఞప్తికి వచ్చింది, దానికి తగినట్లె అశ్వద్ధామ యిపుడు తండ్రి కంటె దుట లేకుండ దూర ప్రదేశంలో యుద్ధం చేయుచున్నందున నీ కుమారుడు చనిపోయినాడని చెప్పి ద్రోణాచార్యులవారిని మోసగింప వచ్చును. ఐతే తన కుమారుడు మరణించినాడని యెవరు చెప్పితే గురువుగారు నమ్మ గలరనే దొక గడ్డు సమస్య యేర్పడింది.

ధర్మరాజు అబద్దమాడడనే ప్రతీతి యొకటుంది కనుక ఆయన నోట వింటే గురుండు తప్పక నమ్మడమే కాకుండ యుద్ధం విరమించి ప్రాయోప వేశముగ చని పోవడం సిద్ధం. అందువలన అశ్వద్ధామ చనిపోయాడని అనే వంతు ధర్మ రాజుకు వచ్చింది. కాని ఆయన నేనబద్ధమాడనని పట్టుపట్టి కూర్చున్నాడు. అప్పుడు

ఆ కృష్ణుడు మళ్ళీ యుక్తి పన్ని—ఇప్పుడశ్వత్థామ అనే ఏనుగు చనిపోయింది కనుక నీవు "అశ్వత్థామ హతః కుంజరః" అంటే చాలన్నాడు. ధర్మరాజందుకు సరేనని ద్రోణాచార్యులవారు వినబడేలాగా "అశ్వత్థామ హతః" అనినాక మెల్లగా "కుంజరః" అని నాసత్య వ్రతం నేను నిలుపుకున్నానుగదా" అని తృప్తిబడ్డాడు. అదిగాక "కుంజరః" అన్నప్పుడు తక్కినవారు వాద్యాలు గూడ మ్రోగించారు. ఎలాగనైతేనేం ద్రోణుడు తన కొడుకు నిజంగానే చనిపోయాడనుకొని తానును మరణించాడు. తరువాత పాండవులకే విజయం లభించింది.

తరువాత ధర్మరాజు పట్టాభిషేకం చేసికొనడానికి అన్ని ప్రయత్నాలు పూర్త య్యాయి. ఆయన సింహాసనంమీద యెక్కబోవు సమయంలో ఆకాశవాణి- యుధిష్ఠిరా! నీవు అశ్వత్థామ బ్రతికి యుండగ చనిపోయాడని అబద్ధమాడావు. ఆ మాట విన్నందున పుత్రశోకంతో ద్రోణాచార్యులు చనిపోయాడు. కుట్ర పన్నితివి కావున నీ వసత్యావాదివేగాక గురుద్రోహివి గూడ నైతివి. నీయట్టి పాపాత్ముడీ పవిత్రమయిన హస్తినాపుర సింహాసన మెక్క"దని అందరూ వినేలాగా పలికింది. ఆ మాటలు విని ధర్మనందనుండు సిగ్గుపడి తలవంచుకున్నాడు. ధౌమ్యాది మునులు గూడ గగనవాణి మాటలు కాదనలేకపోయారు.

నారదాది మునులంతా యోచించి శ్రీకృష్ణునితో "వాసుదేవా! సేతు రామేశ్వరము నందు రామకుండ మున్నది కద! అందు మునింగిన వారికి బ్రహ్మ హత్యాది దోషములు హరించును కావున ముందీ యుధిష్ఠిరునిచే చేయించుట

రామకుండమునస్నానము సేయింపుమని తెలుపగ శ్రీకృష్ణుడాది బంధు సమేతంబుగ పాండవులు సేతు రామేశ్వరమునకు పోయి రామకుండమునందు శుచియై వెలుపలకు వచ్చినంతనే మరల గగనవాణి "పాండవాగ్రజా! మహాపవిత్రమైన రామకుండమున మునిగితివి కావున నీ పాపములు హరించినవి. నీవింక పట్టము గట్టుకొను" మనియు పల్కింది. అంత ధర్మరాజు సంతోషముగ హస్తినా పురమునకు తిరిగివచ్చి సామ్రాజ్య పట్టాభిషేకంబు చేసికొనినపుడు దేవతలాకాశమున నుండి పూలవానలు గురిపించారు.

రామకుండము చెంత మున్ను రామునిచే ప్రతిష్ఠ చేయబడిన శివలింగము నారాధించిన వారికి తొలగని పాపములు గాని—కలుగని సంపదలు గాని యుండునని వాల్మీకి మొదలైన ఋషులు వచించి యున్నారు. నారదాది మునులు రామకుండ ప్రభావంబును గాన మొనరించారు.

లక్ష్మణకుండ ప్రభావము

నాయనలారా! లక్ష్మణ కుండము మహా ప్రభావము కలది. దీనిని గురించిన యితిహాసమొండు నేనెరుంగుదును. భారత యుద్ధంలో శ్రీకృష్ణుడు పాండవ పక్షపాతి యని ప్రజలు చెప్పుకొను చున్నారు. శ్రీకృష్ణుని యన్న బలరాముడు బల

రాముని కట్టి పక్షపాతము లేదు. కాని తమ్ముని మందలించు వాని మనము కానందున యుద్ధసమయంలో తాను తీర్థయాత్రలకు పోవుట మంచిదనుకొన్నాడు.

ద్వారకా నగరమునుండి బయలుదేరిన బలరామ ప్రభువు ముందుగ ప్రభాస తీర్థమున పితృదేవతలకు తర్పణలు వొదిలిన తరువాత మరికొన్ని క్షేత్రములను దర్శించుచు కొలది దినములలో నైమిశారణ్యంబునే మునులందరు సేయుచున్న యజ్ఞశాలకు బోయాడు. బలరాముని చూచినంతనే మునులంతరును లేచి నమస్కరించుచు ప్రతి నమస్కారముల నందుకొనుచు కుశల ప్రశ్నల జేయుచున్నను సూత మహర్షి నిర్లక్ష్యముద కూర్చొని యున్నందున బలరాముడాగ్రహించి దర్భతో వాని తలపై కొట్టాడు. వెంటనే సూతముని తలపగిలి చనిపోయాడు.

మునులంతట "యాదవరాజా! నీవాది శేషావతార మూర్తివని జగంబున కొనియాడుచున్నవి. ఐనను నిరంతరము పరమేశ్వరుని లీలలనే ప్రవచించుచు మహా పుణ్యశాలియైయున్న సూతుని చంపుట మంచిదికాదు. నీకు ముని హత్యా పాతకంబు ప్రాప్తించుటకు సందియంబులేదు. కావున నీవు నీ సంకర్షణ మాయా ప్రభావంబున వీనిని బ్రతికించి ముని హత్యాపాతకముగాని—దుష్కీర్తిగాని పొందక నుండు"మని పలుక నా ద్వారకానాథుండు సంతసించి సూతుని తిరిగి బ్రతికించాడు పునర్జీవితుండైన సూతుండును—మిగిలిన మునులు బలరాముని గౌరవించారు.

అదియునుగాక వల్కలుండును రాక్షసుడు బలవంతుడై యీ మునులు లాచరించుచున్న యజ్ఞముల నన్నింటిని భంగ మొనరించుచుండెననియు. మునులను

హింసించుచుండెననియు, ముని పత్నులను చెఱబట్టుచుండెననియు వారల వలన నాలకించిన బలరాముడు ఢాగ్రహించి యీ దానవుని సంహరించాడు. అటుమీదట మునుల నుండి వీడ్కోలు పొందిన రోహిణీ కుమారుడు తీర్థయాత్రలు గావించు కొని తిరిగి నిజపురంబున కేగుచుండ గగనవాణి బిగ్గరగ "వాసుదేవా! సూతుని బ్రతికించినంత మాత్రమున నీదోషము సంపూర్ణముగ హరింపలేదు. పాపంబుల గొన్నింటిని మిగిలించుకొని యింటికిపోవుట మంచిది"గాదని పలికింది.

బలరాము డంతట తిరిగి నైమిశారణ్యమున కుంబోయి తానాలకించిన పల్కుల నా మునులకు వినిపించి "నేను పరిపూర్ణముగ పాతకంబుల బాయుట కేమి చేయవలయు"ననగ సూతమునీంద్రాదులు "బలరామా! నీవు గంధమాధవ పర్వతము నందున్న లక్ష్మణ కుండమున స్నాన మొనరించినచో నీ సంకల్పము నెరవేరగల"దని చెప్పారు. వారి మాటల ప్రకారంబున కృష్ణాగ్రజుండు సేతు రామేశ్వరమునకు బోయి గంధమాధవ పర్వతము నెక్కి లక్ష్మణ కుండమున స్నానం బొనరించి సంపూర్ణముగ పాపరహితుడై ద్వారకకు పోయి సుఖసౌఖ్యముల ననుభవించాడు.

హనుమత్కుండ ప్రభావము

నాయనలారా! శ్రీరాముడు లంకనుండి తిరిగి యయోధ్యకు బోవ సేతువు దాటినంతనే కంటిచూపు కనపడక పోయింది. కారణము లేని కారణముగా దృష్టి

హరించిపోవుట కేమి కారణం బనియడుగగ నలనీలాచార్యులు "రాఘవా! బ్రాహ్మణుండైన రావణుని వారి వంశము నంత మొందించితివి. బ్రహ్మహత్యా పాతకంబున నీ చూపు నష్టమైనది. ఐనను బంధింప బనిలేదు. ఇచట గంధమాధవ పర్వతము మీద శివప్రతిష్ఠ చేయుము. కోల్పోయిన నేత్ర దృష్టిని మరల యథా విధిగ పొందగల"వని కర్తవ్యము నుపదేశించారు.

నలనీలాదులు మాట లందు రామునకు నమ్మకమున్నది. కావున యోచింపక వెంటనే శివ ప్రతిష్ఠ జేయ నిశ్చయించుకొని జ్యేష్ఠ శుద్ధ దశమి బుధవారం హస్తా నక్షత్రంబున ప్రతిష్ఠ చేయుటకు శుభలగ్నము నిశ్చయించిన తరువాత హనుమంతుని పిలిచి "వత్సా! మన కిపుడు శివలింగము కావలయును గదా! నీవిదే కైలాసంబునకు బోయి పార్వతీపరమేశ్వరుల నడిగి శ్రేష్ఠమైన లింగమును గొని తెమ్మ"ని నియో గించినందున అంజనీ తనయుండు వాయు వేగంబున కైలాసంబునకుంపోయి గౌరీ శంకరుల కీయుదంతమంతయు నెరింగించి వారి వలన లింగమును గైకొని తిరిగిరా పయనంబగునప్పటికి కొంతకాలమైనది.

గంధమాధవ పర్వతంమీద రాముడు మొదలయిన వారాంజనేయుని రాక కెదురు చూచుచున్నారు, కాని హనుమంతుని జాడలేరు. నిర్ణయించిన లగ్నం మించిపోవుచున్నది. ఏమి చేయుటకు తోచక రాముడు మదనపడుచుండ సీత యిసుకతో నొక లింగమును చేసి యిచ్చింది. గత్యంతరంలేక దాశరథి సీత చేసి యిచ్చిన సైకతలింగమునే నిర్ణీత స్థానమునందు శుభముహూర్తము మించకుండగ

వేదమంత్రములతో ప్రతిష్ఠ చేశాడు. ప్రతిష్ఠానంతరం జరుపవలసిన క్రియలు పూజలు క్రమము ననుసరించి జరుపబడుచున్నవి.

అంతలో కైలాసంనుండి శివుడిచ్చిన లింగంతోడ హనుమంతుడు తిరిగి వచ్చాడు. అప్పటికే ప్రతిష్ఠ జరిగినందున హనుమంతుడు చాల బాధపడ్డాడు. పొంగి పొంగి వచ్చే దుఃఖాన్ని నిలుపుకోలేకపోయాడు. నేనింత కష్టపడినందుకు ప్రయోజన మేమిటి? ఇప్పుడీ లింగమును తెచ్చి యేమిచేయవలయునని వాపోయాడు. కొంత వరకు రాముని నిష్ఠూరం లాడారుకూడ. నిజానికి రాముడుగాని, లక్ష్మణుడుగాని, సీతగాని, విభీషణుడుగాని, నలనీలులుగాని, సుగ్రీవాంగద జాంబవంత సుశేషణాదులుగాని మాటాడలేకపోయారు.

శ్రీరాముడే ఆంజనేయుని కౌగలించుకొని "వత్సా! హనుమా. నీవు నాకాత్మీయుండవు. నా తమ్ములలో నొక్కండవని నేనింతకు ముందే చెప్పి యుంటిని. నాయీ నేటి విజయానికి నీవు కారకుండ వనుటయు సత్యము. నీ యందు నాకే నాడును భేదాభిప్రాయ ముండదు. కాని నీవు కైలాసమునుండి లగ్నకాలమునకు రాలేకపోయితివి. ముహూర్తము మించరానిదైనది. ఆ కారణంబున మీ యమ్మగారు చేసి యిచ్చిన సైగతలింగము నిందు ప్రతిష్ట చేసితిని. కావున నీవిపు డింకొక పని చేయుము. నేను ప్రతిష్ఠించిన యీ రామలింగేశ్వర లింగమునకు సమీపమునందే నీవీ లింగమును ప్రతిష్ఠ చేయుము. నీచే ప్రతిష్ఠ చేయబడిన ఈ లింగము హనుమల్లింగమని ప్రఖ్యాతి నొందగలదు. అదియునుగాక నేను స్థాపించినది యినుక

లింగమేకాని నీవు స్థాపించినఁ సాక్షాత్పరమేశ్వరు డిచ్చిన లింగముగదా! ఇంక నీకి విచారమెందుల"కని సమాధానం చెప్పాడు.

రామ సందేశము కాదనక ఆంజనేయుండు రామలింగేశ్వర లింగమునకు ఉత్తర భాగంబున తాను తీసుకొని వచ్చిన శివలింగమును ప్రతిష్ఠించి పూజించాడు. మన మీనాటికిని గంధమాధవ పర్వతంబుమీద నాయా లింగములను గాంచి సేవించి కృతార్థులము కానవకాశములున్నవి. ప్రతిష్ఠకు ముందాంజనేయుండు శోకించుచు భూమి మీదబడి దొరలినచోట నొక గుంటపడింది. అంతట గంగాజల మాగర్తము నందు నిండినవి. దానికి హనుమత్కుండమని పేరు కలిగింది. ఆ కుండమున స్నానము చేసినవారికి పంచ మహాపాపములు దొలంగుట యందెటువంటి సందేహం లేదు. మరియు వారికి భూతప్రేత పిశాచ భయములుండవు. దారిద్ర్యము సంభవింపదు.

యాత్రా పరిసమాప్తము

నాయనలారా! ఇట్లే కాశీరామేశ్వర యాత్రకు సంబధించిన సకల తీర్థములు; సకల క్షేత్రములు; సకల దేవతామూర్తుల దర్శింపవలయునన్నను ఆయా యితిహాసంబుల వివరింపవలయునన్న బ్రహ్మాదులకైనను సాధ్యంకాని

పనియని నేనింతకు ముందే చెప్పియుంటిని. ఇంతకు మనం చూడదగినవియు— వినదగినవియు— సేవింపదగినవియు ననేకంబులు మిగిలియున్నవి.

ఈ సేతురామేశ్వరమందును శేతాళ వరదతీర్థం, మంగళతీర్థం, అమృత వాసితీర్థం, బ్రహ్మకుండము, అగస్త్యతీర్థం, జటాతీర్థం లక్ష్మణతీర్థం, శివతీర్థం, శంఖతీర్థం, కోటితీర్థం, ధనుష్కోటి తీర్థంలు మొదలైన వెన్నియో కలవు. అవి గాక రామసైన్యముననున్న వారందరి పేరుల ననుసరించిన నలతీర్థం, నీలతీర్థం, సుగ్రీవతీర్థం, గవయక్షతీర్థం, గజతీర్థం, శరభతీర్థములు మొదలైనవి గూడ పెక్కు లున్నవి.

మనమిప్పటికి చూచిన యీ క్షేత్రములు చాలును. ఈ సేతురామేశ్వరంబున ముఖ్యముగ చేయదగిన పనులను మాత్రం పూర్తి చేసుకొని తిరిగి కాశీకి పోవుదము లెండని శిష్యజన సమేతంబుగ తిరిగి ప్రయాణమై పుణ్యతీర్థములలో స్నానములు చేసి మోములందు బొట్లుధరించి గంధమాధవ పర్వతము నందలి రామలింగేశ్వర లింగము హనుమల్లింగము మొదలైన దివ్య లింగమూర్తుల నారాధించి యథాశక్తి నందున్న బ్రాహ్మణులకు యాచకులకు దానంబు లొనరించిన యనంతరమున నాటికి వారందరును విశ్రాంతి తీసుకున్నారు.

ఇవ్విధంబున కాశీ రామేశ్వర యాత్ర ముగించి కొనిన సదానంద యోగి మరుదినంబున శిష్యజనంబుల వెంటనుంచుకొని వెనుకకు మరలి ప్రయాణము సేయుచు మునుపు నివసించిన చోటులలో గాక క్రొత్త దృశ్యంబుల చూచుచు అందందు గల మహా మునుల సందర్శించుచు కాశీపురంబునకు చేరి అన్నపూర్ణా విశ్వనాథ స్వాములకు నమస్కరించిన తరువాత నిజాశ్రమంబు చేరుకున్నారు.

కథ కంచికి — మనమింటికి.

